

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

Zkoumání proměny identity: Změna příjmení v české společnosti z jiného důvodu než je manželství

Kristina Dorčeva

Vedoucí práce: doc. Mgr. Lenka Jakoubková Budilová, Ph.D.

Praha 2024

Čestné prohlášení

"Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu."

V Praze dne 28.6.2024

Kristina Dorčeva

.....

Poděkování

Ráda bych na tomto místě zejména poděkovala mé vedoucí bakalářské práce paní Mgr. Lence Jakoubkové Budilové, Ph.D., která mi poskytla nemálo cenných rad a přínosných komentářů. Také si velmi cením její trpělivosti a vstřícnosti. Dále bych ráda poděkovala všem svým respondentům za poskytnutí rozhovorů, bez kterých by tato práce nebyla možná. Ráda bych vyjádřila dík své rodině a přátelům za podporu, kterou mi po celou dobu poskytovali.

Abstrakt

Jméno je neoddělitelnou součástí našeho Já a utváří naši identitu a přispívá k vyjednávání příbuzenských a rodinných vazeb. Bakalářská práce má za cíl zkoumat proces změny příjmení a vliv, který má tato změna na identitu a na rodinné vztahy. Zajímala jsem se o důvody, kvůli kterým si informátoři měnili svá příjmení a které nesouvisely s manželstvím.

Pro sběr dat jsem využila polostrukturované rozhovory a data z internetových fór, které byly posléze podrobeny interpretaci a analýze.

Práce vychází především z teorie konstruované identity a zabývá se převážně otázkou, do jaké míry je individuální, sociální, etnická či rodinná identita člověka, tvořena z příjmení.

Klíčová slova: Příjmení, změna příjmení, identita, rodinné vztahy, Česká republika

Abstract

Our name is an inseparable part of our Self and it helps shape our identity and contributes to the negotiation of kinship and family ties. This bachelor's thesis aims to explore the process of surname change and the impact this change has on identity and family relationships. I was interested in knowing the reasons informants had for changing their surnames, those were however not related to marriage.

To collect data, I used semi-structured interviews and data from online forums, which were then subjected to interpretation and analysis.

The thesis is primarily based on the theory of constructed identity and is mainly concerned with the question of the extent to which a person's individual, social, ethnic or familial identity is made up of surnames.

Key words: Surnames, surname change, identity, kinship, Czech Republic

Obsah

OBSAH.....	1
ÚVOD.....	3
1.0. TEORETICKÁ ČÁST.....	4
1.1. IDENTITA.....	4
1.1.1. <i>Esencialistický a konstruktivistický přístup.....</i>	<i>4</i>
1.1.2. <i>Osobní a sociální identita.....</i>	<i>5</i>
1.1.3. <i>Identifikace.....</i>	<i>6</i>
1.1.4. <i>Národní/etnická identita.....</i>	<i>7</i>
1.1.5. <i>Rodinná identita.....</i>	<i>7</i>
1.2. PŘÍJMENÍ OBECNĚ.....	8
1.2.1. JMÉNA OBECNĚ.....	9
1.2.2. ZMĚNA PŘÍJMENÍ.....	10
1.2.3. LEGISLATIVA O ZMĚNĚ PŘÍJMENÍ.....	11
2. METODOLOGIE.....	12
2.1. VÝZKUMNÝ PROBLÉM A OTÁZKA.....	12
2.2. METODOLOGICKÁ ROZVAHA.....	12
2.3. VÝBĚR INFORMÁTORŮ.....	13
2.4. ANALYTICKÉ POSTUPY.....	14
2.5. HODNOCENÍ KVALITY VÝZKUMU.....	14
2.6. ETICKÉ NÁROKY PROJEKTU.....	14
3. POPIS A INTERPRETACE DAT.....	16
3.1. DŮVODY KE ZMĚNĚ.....	16
3.1.1. ZMĚNA V DŮSLEDKU RODINNÝCH VZTAHŮ.....	17
3.1.2. ZMĚNA Z ESTETICKÝCH DŮVODŮ.....	18
3.1.3. ZMĚNA PŘÍJMENÍ PO NABYTÍ OBČANSTVÍ.....	19
3.1.4. VZTAH K PŮVODNÍMU PŘÍJMENÍ.....	19
3.2. PROCES ZMĚNY PŘÍJMENÍ.....	21
3.2.1. PRVNÍ MYŠLENKY O ZMĚNĚ.....	21
3.2.2. PROCES ZMĚNY.....	22

3.2.3.	KOMPLIKACE SPOJENÉ SE ZMĚNOU.....	22
3.3.	VOLBA NOVÉHO PŘÍJMENÍ.....	23
3.3.1.	VOLBA RODINNÉHO PŘÍJMENÍ.....	23
3.3.2.	VOLBA VYMYŠLENÉHO PŘÍJMENÍ.....	24
3.4.	OKOLNOSTI ZMĚNY PŘÍJMENÍ.....	25
3.5.	VNÍMÁNÍ IDENTITY.....	26
3.5.1.	ZMĚNA PŘÍJMENÍ A ZTRÁTA.....	27
3.5.2.	ZMĚNA PŘÍJMENÍ A NABYTÍ.....	28
3.5.3.	NEOBVYKLOST/ORIGINÁLNOST PŘÍJMENÍ A JEJÍ IMPLIKACE.....	29
3.6.	IDENTITA VE VZTAHU K RODINĚ.....	30
3.6.1.	RODINNÉ VZTAHY PŘED A PO ZMĚNĚ.....	30
3.6.2.	TVOŘÍ PŘÍJMENÍ RODINU?.....	32
3.7.	IDENTITA VE VZTAHU K NÁRODNOSTNÍMU CELKU.....	33
3.8.	REAKCE OKOLÍ.....	33
3.8.1.	REAKCE BLÍZKÝCH.....	34
3.8.2.	REAKCE ŠIRŠÍHO OKOLÍ.....	36
3.8.3.	VLIV REAKCÍ NA IDENTITU INFORMÁTORŮ.....	37
3.9.	PLÁNY DO BUDOUCNA.....	37
4.	DISKUZE.....	38
5.	ZÁVĚR.....	40
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	41

Úvod

Ve své bakalářské práci s názvem *Zkoumání proměny identity: Změna příjmení v české společnosti z jiného důvodu než je manželství* se věnuji konstrukci identity lidí, kteří si změnou prošli.

Identita je v antropologii předmětem neustálého zkoumání. Významný aspekt konstrukce identity spočívá ve jméně, které je nedílnou součástí sociální a kulturní struktury člověka. Změna příjmení je tradičně spojována především se sňatkem, který symbolizuje přechod z jedné fáze do druhé, z jedné rodiny do druhé. V současné společnosti se však stále více jedinců rozhoduje pro změnu příjmení z důvodů, které nesouvisejí se sňatkem. Mezi tyto důvody patří například špatné rodinné vztahy, adopce, přechylování atd.

Předkládaná bakalářská práce se zabývá problematiku individuálních a rodinných identit a změnami, ke kterým v těchto identitách dochází, dojde-li ke změně příjmení. Rozhodnutí změnit si příjmení z jiných důvodů, než je sňatek, naznačuje, že jednotlivci aktivně přetvářejí svou vlastní identitu.

Bakalářská práce je založena na kvalitativním výzkumném designu. Bylo provedeno celkem šest polostrukturovaných rozhovorů s různými informátory, kteří se z různých důvodů rozhodli pro změnu příjmení. Data jsem dále doplnila o diskurzivní analýzu internetových diskuzních fór. Cílem výzkumu bylo získat hlubší porozumění a vhled do procesu změny příjmení a jeho vlivu na identitu jedince. Zajímalo mě, jak tuto změnu vnímali nejenom zkoumaní informátoři, ale také jak o ní uvažovalo jejich okolí.

Hlavním předmětem zájmu je změna příjmení ze všech důvodů vyjma manželství. Stanovila jsem si dvě výzkumné otázky: Jakým způsobem dochází skrze změnu příjmení ke změně identity jedince? Co vypovídá změna příjmení o rodinných vazbách a jak jsou skrze tuto změnu ovlivňovány?

Práce je členěna do tří částí. První část se věnuje teoretickému zázemí, zaměří se na pojem identity a pojem příjmení. Druhá část se zaměřuje na metodologii, vysvětluje tedy jak jsem v průběhu výzkumu postupovala a jaké strategie jsem využívala. Empirická část se věnuje samotné analýze a interpretaci získaných dat.

Téma jsem se rozhodla zkoumat poté, co si jedna z mých blízkých kamarádek touto změnou prošla a mě velmi zajímalo, zdali ta změna nějakým způsobem ovlivnila to, jak se vnímá.

1.0. Teoretická část

1.1. Identita

„Pojem identita vznikl z latinského *identicus* = totožný, stejný.“ (Maříková 1996, s.414). Jedná se o termín mnohoznačný a každý vědní obor tento koncept pojal ze svého vlastního hlediska a jeho významu pro různé aspekty lidského chování. S termínem se můžeme setkat například v psychologii, sociologii, politologii či antropologii. Obecně lze říci, že identita činí z lidí to, čím jsou.

Antropologická literatura na identitě zdůrazňuje sociální a kulturní povahu jejího vytváření. „Identita je uspořádaná jednota, která vypadá jako ruská bábuška nebo jako soubor na sebe naskládaných soustředných kružnic“ (Eriksen 2007, s. 30). Identifikace představuje to, k jaké skupině člověk patří, ale také vůči jaké se vymezuje (*ibid.*). S tímto souhlasí i Szaló, který se domnívá, že „identita zároveň představuje to, čím člověk je, i to, čím člověk není.“ (Szaló 2003, s.15). Dochází k určité dichotomii *my* versus *oni* neboli označování se s vědomím sounáležitosti s *my* a i vědomí, že jsou ti, kteří do ní nepatří. Szaló (2003, s.17) se domnívá, že identita je jádro osoby a individuálního bytí. Identita je tvořena jak zevnitř, tak zvnějšku. Pojem identita je ambivalentní a dualitní, jelikož odkazuje jednak k jedinci, jednak ke skupinosti.

Se slovem identita je vázáno mnoho přívlastků/adjektiv, které vždy odkazují na princip sounáležitosti k určité skupině. Může se například jednat o kulturní, etnickou, národní, skupinovou, regionální, rodinnou, kolektivní či individuální identitu.

1.1.1. Esencialistický a konstruktivistický přístup

Identitu lze pojímat dvěma různými ontologickými východisky a těmi jsou esencialistický a konstruktivistický koncept identity. Esencialistický přístup považuje identitu za něco, co k člověku patří, je to pevně daná entita zakořeněná v nitru lidské bytosti, kterou si člověk během socializace osvojí a která se nemění (Georgieva 2011, s. 56).

Konstruktivistický přístup považuje identitu za sociální konstrukt. Identita přestává být vnímána jako statická a neměnná, ale je považována za proces, který je kontextově flexibilní a sociálně vytvářený a vyjednávaný v interakcích mezi lidmi (Aldrin 2016, s. 384). Berger a Luckmann tuto tezi podporují a vysvětlují, že „Identita se utváří během sociálních procesů. Jakmile je vytvořena, je udržována, obměňována, dokonce i přebudována

sociálními vztahy. Sociální procesy, jež s podílejí na formování i udržování identity, jsou dány sociální strukturou.“ (Berger-Luckmann 1999, s. 170-171)

Identita je také dynamická, je vyjednávána v rámci sociálních interakcí a je proměnná v čase. Dalším znakem identity je to, že člověk je nositelem mnoha identit, které se mnohdy překrývají.

Kulturní studia zdůrazňují, že identita je proces *stávání se*, nejedná se o esenci, ale o „průběžně se posouvající popis nás samotných“ (Barker 2006, str. 74). Eriksen (2007, s. 68) je například do jisté míry zastáncem konstruktivistického pojetí identity, vzhledem k tomu, že zdůrazňuje její relační a situační charakter, ale zároveň uznává i do jisté míry její primordialitu. Identita je sice formována v interakci s okolním světem a mění se v závislosti na kontextu, zároveň ale také existují určité kulturní a biologické faktory, které ji ovlivňují a omezují možnosti volby.

Eriksen (2007, s. 71) tvrdí, že určitá část identity založena na příbuzenství, věku, pohlaví, rodném jazyce a etnicitě je imperativem, je tedy lidem vnucena, je to něco, s čím se lidé rodí a do smrti se ji nezbaví. Na druhé straně je určitá část identity zvolena. Domnívá se však, že přestože budu svou identitu prezentovat určitým způsobem, nezměním tím danosti týkající se mé osoby a také tím nemusím změnit vnímání mé identity mým okolím. Tvrdí však, že jak s imperativními, tak zvolenými identitami lze nějakým způsobem manipulovat. Eriksen zde pracuje s termínem „strategické vyjednávání o situačních definicích“ (2007, str.71), což znamená, že určité danosti (etnická identita, věk, pohlaví, rodinná identita) se mohou v určitých situacích stát méně relevantní.

1.1.2. Osobní a sociální identita

Jak jsem již zmínila, existuje mnoho typů identit, obecně ji však lze rozdělit na osobní a sociální. Osobní identita je vytvářena na základě představy, kterou má jedinec sám o sobě. Podle Burkeho a Stetse (Burke a Stets 2009, s. 112) se osobní identita skládá z přesvědčení jedince o svých, schopnostech, hodnotách a vlastnostech. Formuje se na základě významů, které si jedinec sám sobě přisuzuje. Vytváří se v průběhu života, ovlivněna individuálními zkušenostmi, reflexemi a interakcemi s okolím. Tato identita nemusí vždy korespondovat se sociálními identitami. Assmann (2001, s. 119) se například ale domnívá, že osobní identitu lze uchopit jen v případě komunikace a interakce s ostatními. „Osobní identita je vědomí o sobě samém, jež je zároveň vědomím o ostatních: o nadějích, které s námi spojují, o zodpovědnosti a závazcích, které z toho vyplývají.“ (Assmann 2001, str. 119)

Sociální identita zdůrazňuje, že člověk je ve své podstatě sociální bytost. I jeho osobní identita je zčásti utvářena vlivem sociálního prostředí, ve kterém se nachází. Sociální identita je tedy naproti osobní identitě založena na vztazích s druhými a na členství jedinců v určitých sociálních skupinách (Holubová 2016, s. 36). Jedná se o vymezení se vůči nim, ať už v negativním, či pozitivním smyslu. Assmann (2001, s. 117) si pod kolektivní identitou představuje „obraz, který si o sobě vytváří určitá skupina a s nímž se identifikují její příslušníci. Kolektivní identita je otázkou identifikace ze strany zúčastněných individuů. Tato identita neexistuje o sobě, nýbrž vždy jen v té míře, v níž se k ní určití jedinci hlásí.“ (2001, s.117).

Většina teorií je vnímána jako úzce propojené a vzájemně se doplňující (Joseph 2004, s. 5; Edwards 2009, s. 19-20). Jenkins (2008, s. 3) například namítá, že všechny lidské identity jsou, dle definice, sociální identity. Identifikace nás a těch druhých je vždy otázka významu, který vždy vyžaduje vzájemnou interakci. Rozlišení a identifikace „my“ a „oni“ je založeno na sdíleném významu, který je utvářen na základě vzájemné interakce. „Nemůžeme žít normální lidský život bez identifikace, bez vědomí – a někdy úplného nepochopení – kdo jsme my a kdo jsou ostatní“ (Jenkins 2008, str. 27). Szaló (2003, s. 8) na druhou stranu souhlasí s rozdělením identit na osobní a sociální. Szaló (2003, s. 9) také zdůrazňuje roli lidského jednání v reprodukci a formování identity. Podle něj je identita "typifikační schéma utvářené jazykem a věděním" (Szaló 2003, str. 15), které se neustále proměňuje. Szaló rozlišuje mezi sebe-identitami a typy identit. „Sebe-identity jsou tvořeny reflexivními diskurzivními praktikami a odkazují k formám sebepoznání. Typy identit se vztahují k lidem obecně pomocí typifikačních schémat“ (Szaló 2003, str.16). Obě tyto identity jsou na sobě závislé. Sebe-identita, která se utváří reflexivními diskurzivními praktikami, je forma sebepoznání, ve které jedinec aktivně zkoumá a definuje své "já". Sociální identita je naopak utvářena diskursivními praktikami, které budují typifikační schémata vztahující se k lidem obecně (Szaló 2003, s. 29).

1.1.3. Identifikace

Řada antropologů také klade důraz na to, že je důležité rozlišovat mezi identitou a samotným procesem identifikace (Rummens, 2003 a Berger-Luckmann, 2001). Tento aktivní koncept zdůrazňuje dynamický a neustálý proces vyjednávání identity. Jedinec se tak aktivně definuje a zároveň reaguje na definice druhých. Jenkins (2008, str. 14) ve svém

modelu etnicity zdůrazňuje dialektický vztah mezi podobností a odlišností v procesu identifikace. Jedinec či skupina se vymezuje vůči druhým skrze sdílené rysy a odlišnosti, a zároveň je ovlivněn tím, jak ho druzí vnímají a kategorizují. Identifikace se tak projevuje v interakcích a vzájemném definování se v sociálním kontextu (Jenkins 2008, s. 13).

Rummens (2003, s. 13) také rozlišuje mezi identitou a identifikací. Identita je to, co užíváme, abychom lidi nějakým způsobem označili a identifikace se týká samotného klasifikačního aktu. Identitu je tedy nejlépe chápat jako vztahovou a kontextuální, zatímco akt identifikace je nejlépe vnímat jako inherentně procesuální. Rummens (2003, s. 23) v procesu identifikace rozlišuje tři roviny: formování identity, konstruování identity a vyjednávání identity.

1.1.4. Národní/etnická identita

Vzhledem k tématu je důležité pozastavit se u národní identity. Je vhodné zmínit, že fenomén národní identity je velmi komplexní téma a sám o sobě by vyžadoval rozsáhlejší teoretický základ. Avšak vzhledem k tomu, že pojetí národní identity spojováno se změnou příjmení u cizinců, kteří se do České republiky přistěhovali či se v ní narodili, bude zde o národní identitě pojednáno velmi stručně a bez aspirace k nějakému hlubšímu porozumění.

Tesař (2007, s. 135) uvádí, že sociální identity mají různé formy, například národní identita, která je v tomto případě předmětem diskuse. Národní identita je tudíž skupinová či kolektivní identita určitého národa. Je namístě uvést definici národa. Anderson definuje národ jako politické společenství vytvořené v představách (Anderson 2008, s.21). Z této definice tedy vyvozují, že národní identita je kolektivní identita, která je identitou určitého národa či společenství, které mohly vzniknout až poté, co si lidé například díky knihtisku byli schopni představit tu masu lidí, s kterými jsou určitým způsobem spojeni. Barker (2006, s. 130) se například domnívá, že „národní identita je druhem imaginární identifikace s národním státem...Národní identita je způsobem sjednocení kulturní diverzity, takže spíše než uvažovat o národech a národních kulturách jako o „celcích“, měli bychom chápat jednotu nebo identitu jako důsledek diskurzivní moci, která zakrývá rozdílnost.“

1.1.5. Rodinná identita

Další druh identity, který je vzhledem k tématu zapotřebí aspoň trochu rozvést, je rodinná identita. Řada studií zabývajících se kolektivní rodinnou identitou zdůrazňuje, že rodina tvoří své pojetí kolektivní identity ve vztahu k příbuzenství a ideologii (Daly 2001,

Gillis 1996). Bennett a další (1988, s. 212) popisují identitu rodiny jako „subjektivní pocit vlastní kontinuity v čase, její současné situace a jejího charakteru. Je to souhrn vlastností a atributů, který z ní činí konkrétní rodinu a který ji odlišuje od ostatních rodin“. Dle Eppa a Price (2008, s. 52) je rodina konstrukt, který si rodina sama vytváří skrze jednání.

Weigert a Hastings (1977, s. 1172) jsou dále toho názoru, že rodina je zdrojem osobní identity, ale může zapříčinit i její ztrátu. Ke ztrátě rodinné identity může dojít ze dvou typů důvodů: reaktivní a proaktivní. K reaktivní ztrátě identity dochází z exogenních biologických či náhodných důvodů, když například přijdeme o rodiče a ztrácíme tak identitu dcery nebo když nám umře dítě a přijdeme tak potencionálně o identitu matky a v budoucnu i babičky. Proaktivní ztráta identity jde často rukou v ruce s fyzickým či mentálním násilím. Scabini a Manzi (2011, s. 575) se na druhou stranu domnívá, že příslušnost k rodinně skupině je velmi odlišná od mnoha jiných skupinových členství. Tvrdí, že členství v rodině nelze zrušit, což znamená, že individuální identita vždy zahrnuje příslušnost k rodině, i když se od ní jedinec rozhodne distancovat.

1.2. Příjmení obecně

„Příjmení tvoří ve slovní zásobě národa zvláštní skupinu. Jsou zbavena významu slova, z něhož vznikl, často se od něho liší pravopisem skloňováním. Ustálené označují nositele, jsou dědičné zpravidla po otci, v českém jazykovém prostředí přicházejí obvykle v přechýlené podobě na manželku a na dcery – i když se při sňatku snoubenci mohou dohodnout, že si žena ponechá svoje dosavadní, popřípadě že ženino příjmení budou používat oba manželé a jejich děti.“ (Moldanová 2015, s.7)

Každý z nás má již od narození dvě jména – osobní (křestní) jméno a příjmení. Osobní jméno či úředně rodné jméno nám rodiče vybírají a zapisují hned po narození. Dříve se dávala při křtu, odtud také křestní jméno. V Evropě se příjmení začala používat ve středověku, a to především u lidí z vyšších vrstev. Původně sloužila k rozlišení lidí se stejnými křestními jmény, tato příjmení se posléze začala předávala i na potomky (Wilson 1998, s.150-172). Vznik a vývoj jmen pramení z lidské potřeby individualizovat se a odlišit se od ostatních. S vývojem společnosti a potřebou dokumentace a evidence osob bylo nutné každou rodinu a jednotlivou osobu od ostatních odlišit, k čemuž mělo napomoci ustálení příjmení, která byla obvykle odvozená od míst narození, přezdívky či povolání. Tato jména se postupně ustálila v rámci rodinných skupin a předávala se dalším generacím.

V českých zemích je byla povinnost užívat příjmení a jejich dědičnost uzákoněna roku 1780 (Moldanová, 2004, s. 9). Stalo se také normou, že příjmení nezískaly pouze mužovy děti, ale i jeho manželka (Wilson 1998, s. 150-172). Tato tradice upevnila patriarchální příbuzenský systém, v němž se rodová linie odvozovala od mužské linie.

Obecně lze tedy říct, že v dnešní době slouží jména primárně k rozlišení jedné osoby od druhé. Většina jmen, ať už křestních nebo příjmení, zároveň indikuje pohlaví nositele. V češtině se pro odlišení ženského příjmení od mužského používá takzvané přechylování. Nejběžnějším způsobem přechylování je přidání přípon -ová nebo -á k mužskému příjmení (například Novák – Nováková). Příjmení indikují nejenom kým jsme, ale i odkud pocházíme.

1.2.1. Jména obecně

Jména a pojmenování jsou základními rituály každodenního života a projevují se v každém aspektu života. Jména nám mohou prozradit něco o pohlaví, identitě, statusu, etnicitě, třídě, rodinných vazbách a historii člověka (Ndlovu 2023, s. 38-45). Jména a identita jsou spolu do velké míry propojené a jednou z hlavních funkcí jména je člověku identitu udělit (Aldrin 2016, s. 387). Ve společnostech, které si cení individuality, jméno doslova "personifikuje" jednotlivce tím, že vystihuje jeho podstatu pro ty, kteří ho znají nebo o něm vědí (Finch 2008, s. 711). Jména jsou aktéři, které o člověku mnoho vypovídají (Bodenhorn a Vom Bruck 2006, s. 76). Slouží k rozpoznávání jedinců a jsou středobodem identity člověka. Určují postavení jednotlivce v rodině a ve společnosti obecně, definují jeho sociální osobnost. Jinými slovy jména člověka člení a klasifikují (Wilson 1998, s.7).

Někteří badatelé tvrdí, že jména mají reálný vliv na utváření a vnímání identity. Alford (1988, s. 36) vnímá pojmenování jako něco, co má napomoci utvářet identitu. Jiní považují vztah mezi jménem a identitou především za symbolický. Vom Bruck a Bodenhorn (2006b, s. 27) považují pojmenování spíše za „uznání než vnucení osobnosti.“ Wikstrøm (2012, s. 266) došel k závěru, že lidé s neobvyklými příjmeními se se svým příjmením identifikují více než ostatní, což naznačuje vliv typu jména.

V posledních letech byl obnoven zájem sociálních antropologů o jména a jeho dvě dimenze – individualita a propojení v souvislosti s příbuzenstvím (Finch 2008). Ti se domnívají, že akt pojmenovávání má ryze sociální ráz a působí jako kritický prvek v procesech sociálního začlenění a konstituování osobnosti (Benson 2006, s. 180). Dle Benson (2006, str. 180) jsme nejen pojmenováni druhými, ale mnohdy jsme i pojmenováni pro

druhé. Vysvětluje si to tedy tak, že jména patří stejně, ne-li více, těm, kdo je dávají, jako těm, kdo je nosí.

Z toho tedy vyplývá, že jména nejsou nikdy jen naše, jsou nám propůjčena a vyžadují uznání druhých, aby vůbec mohla fungovat jako jména. Jako taková jsou konstituována v rámci symbolického řádu, řádu moci a jeho nápisů a jsou jimi ratifikována. Nesou také tíhu minulosti, těch, jejichž jména sdílíme a jejichž dějiny jsou propleteny s našimi vlastními. Benson (ibid.) s. je toho názoru, že se člověk nikdy nemůže pojmenovat sám, je třeba přijmout své jméno a historii s ním spojenou a učinit ji tak vlastní.

Typicky je osobní identita spojována s křestním jménem a sociální identita s příjmením. Aldrin (2016, s. 387) se ale domnívá, že obě jména se podílí jak na identitě individuální, tak na identitě sociální.

Jméno může po celý život zároveň ztělesňovat pocit propojení s rodinou. Společenský akt pojmenování, samotný akt konstituování osobnosti, je tedy zásadně zakořeněn v příbuzenství. V dnešním světě musí rodiny nejen „fungovat“ jako rodiny, ale také se tak navenek prezentovat. Způsob, jak toho dosáhnout jsou praktiky pojmenování a příjmení celkově. Zejména příjmení lze považovat za symbol rodinného spojení a zároveň za způsob, jakým se jednotlivci mohou pochlubit svými rodinnými vazbami (Finch 2008, s. 718). Podle Finch (2008, 713) mohou příjmení sloužit jako nástroj pro vytváření a řízení rodinných vztahů. Společné příjmení může poskytovat mezigenerační vazbu s rodiči a předchozími generacemi rodiny, stejně jako vytvářet pocit propojení s partnery, manželi, dětmi a dalšími osobami v současné příbuzenské síti (Finch 2008, 711, 721). Současní antropologové však zdůrazňují vyjednávanost příbuzenství (Štípková 2010, s.1). Jméno tedy slouží nejen jako právní indikátor jednotlivce, ale tvoří i součást jeho sociální identity (Finch, 2008).

1.2.2. Změna příjmení

Shodneme-li se na tom, že jméno a identita jdou ruku v ruce, co se stane, když se člověk rozhodne si příjmení změnit? Aldrin (2016, s. 389) si klade otázku, zdali změna jména pouze reflektuje změnu v identitě či pokud ke změně identity dojde až prostřednictvím této změny.

Změny příjmení jsou mnohem běžnější než změny křestního jména, které nejsou příliš časté, protože jsou až příliš propojené s osobní identitou (ibid.).

Historicky bylo hlavním důvodem pro změnu příjmení uzavření sňatku, který se týkal převážně ženy. V patriarchálních strukturách ženy symbolicky přecházely ze své rodiny do rodiny svého manžela, což znamenalo změnu jejich společenských rolí a povinností.

Změna jména může představovat změnu stavu, jako je například manželství či odmítání útlaku spojeného s původním jménem. Pojmenovávání tak může sloužit k nahlížení rodinných vazeb a jejich charakteristickým rysům. Finch (2008, s. 716) hovoří o dvou nejčastějších důvodech, kvůli kterým si lidé legálně mění příjmení, a těmi jsou sňatek a adopce. Změna příjmení může tedy naznačovat změnu určitého stavu, slouží k vymezení nové fáze života (Finch 2008, s. 712)

1.2.3. Legislativa o změně příjmení

Zápis jmen je v ČR regulován Zákonem o matrikách, jménu a příjmení 301/2000 Sb. A Zákonem o rodině 210/1998 (dále „matriční zákon“). Tyto zákony stanovují několik podmínek, které musí splňovat jména a příjmení, aby mohla být zapsána do matriční knihy, zároveň také obsahuje normy týkající se změny jména a příjmení. Podle českého občanského zákoníku se jméno skládá z několika částí: vlastního jména (dříve křestní jméno, dnes často uváděné jako rodné jméno nebo osobní jméno), příjmení a případně i dalších jmen a rodného příjmení, které mu podle zákona náleží. Děti narozené manželskému páru automaticky získají příjmení svého otce. U dětí narozených mimo manželství rodiče určí příjmení na matrice při prohlášení otcovství dítěte. Pokud k tomu nedojde, dostane dítě příjmení po matce (Štípková 2010, s. 5)

Změny příjmení můžou být podle právních norem povoleny pouze ze závažných důvodů, kterými jsou nejčastěji manželství a rozvod. Důležitou roli hraje přechylování, ke kterému nemusí z řady důvodů dojít. Jedním z nich je například ponechání příjmení v mužském tvaru u cizinců. Dalšími důvody ke změně příjmení jsou například uvedeny adopce dítěte, zahájení nebo dokončení léčby na změnu pohlaví dítěte, hanlivá příjmení či špatné rodinné vztahy.

2. Metodologie

2.1. Výzkumný problém a otázka

Cílem mé bakalářské práce je poukázat na důvody, kvůli kterým si lidé mění příjmení, a především popsat jakou roli hraje tato změna v souvislosti s identitou jedince. Rozhodla jsem se zkoumat změnu příjmení, která nezahrnuje změnu z důvodu manželství. Na tuto problematiku jsem se rozhodla nahlížet v závislosti na uvedených teoretických konceptech, které mi mají při výzkumu být „východiskem, průvodcem a interpretačním rámcem“ (Novotná et al. 2019, s. 265).

Výzkumná otázka má badateli pomoci „zúžit zvolený výzkumný problém na velikost, která je pro výzkumníka reálně zkoumatelná“ (Strauss a Corbinová 1999, s.24). Proto jsem si předem položila dvě výzkumné otázky, o které se budu v průběhu celého výzkumu opírat. Jakým způsobem dochází skrze změnu příjmení ke změně identity jedince? Co vypovídá změna příjmení o rodinných vazbách a jak jsou skrze tuto změnu ovlivňovány? Bude mě tedy zajímat, jakým způsobem aktéři reflektují a interpretují svou zkušenost se změnou příjmení.

2.2. Metodologická rozvaha

Jako výzkumnou strategii jsem zvolila kvalitativní výzkum, který jsem považovala za nejvhodnější, jelikož v něm nejde o to zjistit, jak moc je určitý jev ve zvoleném vzorku frekventovaný, nýbrž jde o snahu pochopit, jak aktéři problematiku změny příjmení a identity vnímají, tematizují a reflektují. Výsledky kvalitativního výzkumu nejsou dosaženy prostřednictvím statistických metod či jiných způsobů kvantifikace, naopak kvalitativní výzkumník může při tvorbě dat a jejich analýze neustále modifikovat výzkumný plán tak, aby byl co nejvíce užitečný (Hendl 2016, s. 45-46).

Vzhledem ke zkoumané problematice identit a příjmení a k zodpovězení výše uvedených výzkumných otázek jsem ke tvorbě dat využila polostrukturované rozhovory. Polostrukturovaný rozhovor má jasně definovaný účel, osnovu, ale i velkou flexibilitu, což napomáhá při získání potřebných informací (Novotná et al. 2020, s. 322). Prostřednictvím rozhovorů jsem se pokusila porozumět a proniknout do osobních zkušeností aktérů znalých daného problému. Připravila jsem si témata a otázky, které mi po prostudování literatury přišly vhodné a které jsem taky svým informátorům položila. Během rozhovorů jsem pak

tyto otázky různě upravovala, vynechávala a doplňovala, podle toho, co mi pro daného informátora přišlo relevantní. Téměř u všech rozhovorů se stalo, že mi informátoři zodpověděli na otázku, zatímco odpovídali na otázku jinou. Většina rozhovorů trvala kolem 30-40 minut a probíhala *tváří v tvář* v různých pražských kavárnách. Přesná délka rozhovoru se však vždy odvíjela od vstřícnosti a výřečnosti informátora. Někteří dokázali nad tématem hlouběji uvažovat a reflektovali ho více, a tudíž mi i na otázky odpovídali maličko rozsáhleji.

Pro doplnění svých dat jsem také využila virtuální data, a to především diskuzní fóra, na kterých lidé sdílejí své zkušenosti a rady. Online data mi spíše doplňovala stěžejní techniky tvorby. Příspěvky z internetových fór jsem stáhla v průběhu roku 2024 ze tří různých serverů, ke kterým jsem se dostala poměrně náhodně pomocí zadávání klíčových slov do vyhledávače. Jednalo se například o příspěvky různých osob, které si změnou prošly a nabízely své rady ostatním. Vybírala jsem především příspěvky, které obsahovaly různé důvody, které lidi vedly ke změně příjmení a také příspěvky, které detailněji popsaly proces změny. Do debat na těchto fórech se může připojit kdokoli, kdo se bezplatně zaregistruje. Výhodou těchto dat je, že jsou nezkeslené výzkumníkem a zachycují situaci takovou jaká je. Další z výhod může být i anonymita, kterou tyto stránky poskytují a která může lidem pomoci se o své zkušenosti podělit. Jsem si však vědoma toho, že ne všechny příspěvky musí být autentické a pravdivé.

2.3. Výběr informátorů

Jelikož se jedná o empirickou práci, je můj výzkum založen na práci s daty. Jako terén mi posloužila kategorie, tedy skupina lidí se stejnou zkušeností. Jedná se o skupinu jedinců, kteří si prošli změnou příjmení z jiného důvodu než je manželství. Vzorek jsem nechtěla příliš uzavřít a omezit, jelikož jsem měla obavy z toho, že bych pak neměla dostatečný počet informátorů. Jednalo se tedy o zletilé osoby žijící v České republice, které si procesem změny příjmení prošly. Vzorek jsem získala pomocí nabalování (Novotná, 2020). První informátory jsem získala na doporučení známých a přátel, ostatní mi byli doporučeni samotnými informátory.

Během hledání a oslovování informátorů jsem se potýkala s tím, že spousta z nich se kvůli intimnosti a citlivosti tématu výzkumu nechtěla účastnit. Jiní se domnívali, že k tématu nebudou mít co říct a nepřinesou tak nic nového. Dohromady se výzkumu aktivně zúčastnilo šest informátorů, kteří si prošli změnou příjmení. Jednalo se o pět žen a jednoho muže. Valná většina z nich byla vysokoškolskými studenty, kteří si příjmení měnili poměrně nedávno.

2.4. Analytické postupy

Vzhledem k povaze kvalitativního výzkumu probíhala analýza dat současně s jejich tvorbou a interpretací. Po ukončení a nahrání rozhovorů jsem veškeré polostrukturované rozhovory přepsala a provedla transkripci pro lepší orientaci v datech. Transkripci jsem provedla téměř doslovnou, nespisovné tvary jsem kvůli autenticitě zanechala, překládala jsem pouze anglické výrazy a jiná cizí slova, která byla během rozhovoru využita. Úryvky rozhovorů, které jsem v rámci práce použila, jsem však přepsala do spisovné češtiny. Veškerá data získaná v průběhu rozhovorů jsem zorganizovala a seřídila a posléze jsem je pomocí kódování a segmentace podrobila systematické analýze. Kódování je základním nástrojem pro analýzu textů, spočívá v identifikaci důležitých motivů, podle kterých jsou data posléze strukturována a redukována. Podobně jsem se zachovala i při analýze diskuzních fór. Podle těchto kódů jsem následně strukturovala empirickou část bakalářské práce.

2.5. Hodnocení kvality výzkumu

Jelikož jsem řadu účastníků výzkumu získala přes známe a vzhledem k tomu, že valná většina mých informátorů jsou ženy, studujících na univerzitách, věkově se pohybujících od dvaceti do pětadvaceti let, uvědomuji si, že tato skutečnost mohla ovlivnit průběh a výsledky výzkumu. Vzhledem k věku informátorů je také třeba brát v potaz to, že s touto změnou nežijí dostatečně dlouho, aby ji mohli plně reflektovat.

2.6. Etické nároky projektu

V souladu s etikou společenskovedního výzkumu jsem považovala za žádoucí požadovat od každého komunikačního partnera informovaný souhlas před podstoupením rozhovoru. Veškeré informátory jsem před začátkem rozhovoru informovala o tom, že rozhovory budou nahrávané, seznámila je s možností přerušení rozhovoru a naznačila jsem účel svého výzkumu. Předem jsem avizovala, že mě mají kdykoli zastavit či přerušit, pokud jim je nějaká z otázek nepříjemná a že mají právo na to, od výzkumu kdykoli odstoupit. Dále jsem ve své práci využila příspěvky z diskuzních fór. Vzhledem k tomu, že přístup do diskuzních fór není nijak omezen, nepovažuji za nezbytné žádat jejich přispěvatelky o

informovaný souhlas. Nebudu však názvy těchto fór nikde uvádět a budu se snažit o co největší diskrétnost a anonymizaci všech osobních údajů.

Ve své bakalářské práci pro jednotlivé aktéry používám pseudonymu, všichni aktéři, včetně těch virtuálních budou tedy anonymizováni. K tomuto rozhodnutí mě dovedla skutečnost, že se jedná o poměrně intimní téma a používám data lidí, kteří například nemají nejlepší rodinné vztahy.

Z důvodu citlivosti dat, které jsem získala v rámci rozhovorů, nepřikládám transkripty polostrukturovaných rozhovorů. Svě informátory jsem ujistila o tom, že nahrávky jsou určeny pouze pro mě a po přepsání je všechny odstraním.

3. Popis a interpretace dat

V následujících kapitolách budu pomocí dat, která jsem získala na základě rozhovorů a zkoumáním internetových fór, prezentovat výsledky svého výzkumu. Učiním tak pomocí citací a převyprávěním. Pokoušela jsem se nalézt pravidelnosti, které by nejlépe popsaly zkušenost informátorů se změnou příjmení, dále jsem se pokoušela osvětlit, jak tento proces probíhal a jaký dopad měl na jejich identitu.

Nejdříve krátce představím své informátory, dále se v jednotlivých kapitolách zaměřím na tematické okruhy, které mi při analýze vzešly a v rámci nichž jsem ony zmiňované pravidelnosti hledala a následně je spojovala do podkapitol.

Nejdříve, než své výsledky popíšu, krátce zde představím šest informátorů, kteří se se mnou byli ochotni setkat a poskytnout mi rozhovor. Předběžně se i pro představu zmíním o důvodech, které je vedly ke změně příjmení.

První jsem se sešla s Eliškou (21 let), která si příjmení změnila v osmnácti letech, kdy v rámci dospívání začala uvažovat o svém vztahu s otcem, který se na její výchově aktivně nepodílel a rozhodla se, že s ním nechce sdílet stejné příjmení. Další rozhovor probíhal s Karolínou (22 let). Ta se mi svěřila, že si příjmení vzala po svém nevlastním otci. Eva (20 let) si příjmení měnila kvůli špatným vztahům s celou rodinou, ale převážně kvůli otci. Další informátorkou byla Marie (20 let), jež vyrůstala s hanlivým příjmením, a tak si ho po dlouhém rozvážení změnila. Natálie (21 let) byla takovým ojedinělým případem, jelikož té se po nabytí státního občanství České republiky příjmení počestilo a bylo také přechýleno. Natálie si však poté na matričním úřadě změnila příjmení zpět na své původní. Posledním informátorem byl Honza (26 let), který si v dospívání změnil příjmení z důvodu úmrtí matky a špatných vztahů s otcem.

Považuji za důležité předem avizovat, že je možné, že se budou některé kategorie a informace překrývat, ale to je z toho důvodu, že jsem nechtěla vynechat nic důležitého.

3.1. Důvody ke změně

Všech informátorů jsem se na začátku rozhovoru ptala, co je vedlo ke změně příjmení, abych byla schopna rozeznat, zda je k tomu vedly například špatné rodinné vztahy, nelibost k původnímu příjmení či jiné důvody. Očekávala jsem vyhocené důvody zahrnující příbuzenské vztahy, což někteří samozřejmě splnili, u pár z nich to však vůbec nebylo tak dramatické a jednalo se o plně promyšlená rozhodnutí.

Když jsem se informátorů tázala na důvody, které je k této změně vedly, vystoupilo do popředí několik následujících kategorií, které se v jejich odpovědích objevovaly.

3.1.1. Změna v důsledku rodinných vztahů

Jako jeden z důvodů změny příjmení uváděli informátoři rodinné vztahy. Ve valné většině se jednalo o negativní vztah s otcem neboli člověkem, po kterém příjmení zdědili. Již zmíněná Eliška vyprávěla, že během dětství o svém příjmení téměř nepřemýšlela. Nebylo to něco, co by ji vysloveně trápilo. Až v osmnácti letech o tom začala přemýšlet současně s tím, co v ní „uzrál (její) vztah k tátovi.“ Eliška se svým otcem vůbec nevyrůstala a téměř vůbec se na její výchově nepodílel. Vyprávěla mi, že byla naopak vždycky „hodně fixovaná na tu druhou stranu rodiny od mámy a po dovršení dospělosti (měla) potřebu být jako i s tím jménem spjatá vlastně s tou rodinou, kterou (považovala) mnohem víc jako za svojí.“ Pro Elišku v rozhodování hrály tedy zásadní roli vztahy, které měla s jednotlivými členy rodiny. Začala v tom věku hodně přemýšlet o vztazích a rodině a co to znamená nést něčí jméno. Toužila před zahájením nové etapy, což bylo v jejím případě nástup na vysokou školu, odpoutat se bez nějakých velkých gest od člena rodiny, s kterým nesdílí žádný vztah, k čemuž došlo díky „vnitřnímu předělu.“

Karolína došla k rozhodnutí změnit si příjmení z dvou důvodů, jedním byl také špatný vztah s otcem a druhým bylo to, že se její matka znovu vdávala a přála si, aby celá rodina nesla stejné příjmení. „Takže jsme nad tím hodně přemýšlely. Měly jsme zase spoustu důvodů pro a proti, ale vlastně jako ten hlavní důvod byl to, že chceme mamce vyjít vstříc a zároveň se tak nějak chceme oprostít od té naší minulosti, co nás spojovala s otcem.“ Reflektovala ale, že kdyby se její matka nevdávala, tak by si asi příjmení z vlastní iniciativy neměnila. „Ale nevím, no asi bych si v tomhle případě možná fakt počkala, než bych se vdala. Protože vlastně důvod, proč prostě podstupuju celý ten proces, tak je přesně to, že se mi to příjmení líbí, mám k němu hodně kladný vztah a chci se tak jmenovat a jsem ráda, že se tak jmenuju, ale takhle, kdybych si měla vybrat jako náhodný příjmení, tak si myslím, že je těžký si k tomu ten vztah jako vybudovat.“

Další informátorkou, která si příjmení měnila z rodinných důvodů byla Eva. Eva se v současné době nebaví ani s jedním z rodičů, ze zbytku rodiny se baví pouze se sourozenci a jedněmi prarodiči. Z domova se odstěhovala hned po nabytí plnoletosti a příjmení si také změnila v osmnácti letech. Jako důvody uváděla nejenom tyto špatné vztahy, ale také to, že si nepřeje, aby „jméno mého otce (bylo) na mém bakalářském titulu a taky proto, že moje

české příjmení, což začínalo na UH, je těžko vyslovitelné v angličtině. A já chci pracovat v mezinárodním prostředí.“ Vyprávěla, že touží jakékoli úspěchy získávat pod svým novým jménem, a ne pod jménem svého otce. Domnívá se, že jedině tak je schopna oddělit nejen sama sebe, ale i veškeré své úspěchy od své rodiny. Dalším důvodem, který ji ke změně přiměl, byl fakt, že se její otec před ostatními lidmi tvářil, že má se svými dětmi dobré vztahy a že spolu vychází, což není pravda, a tak chtěla Eva i širšímu okolí ukázat, že to pouze předstírá.

Posledním případem, který spadá pod tuto kategorii je případ Honzy. O Honzu se v dětství většinu času starala matka, otce vídal velmi nepravdělně. „Táta byl vždycky spíš kamarád než rodič a v dětství jsem s ním teda moc času nestrávil.“ Před čtyřmi lety mu umřela matka, s kterou si byl velmi blízký a nejenom s ní, ale i s celou její rodinou. Honza vysvětluje, že „máma neměla žádný bratry, takže s ní i vlastně vymřelo i jejich příjmení.“ A vzhledem k tomu, že jeho vztah s otcem nebyl příliš pozitivní, rozhodl se vzít si příjmení po matce, aby jednoho dne mohl předat její příjmení i svým dětem.

I na internetových fórech je toto jedno z nejčastěji uváděných důvodů ke změně. Jeden z příspěvů uvádí: „Nechal jsem si v dospělosti změnit příjmení, protože se mě v dětství zřekl otec a nevidám se s ním. Nechtěl jsem proto po celý život nosit jeho příjmení, které by mi ho připomínalo.“ Další, který o změně zatím pouze uvažuje, píše: „Již delší dobu řeším problém s mým příjmením, respektive s tím, jak by na to reagovali ostatní lidé. Jde o to, že moje matka a teta byly poslední dvě ženy, které se narodily s příjmením po mém dědečkovi. Posledním člověkem s tímto příjmením je tedy moje babička. Rod, který toto příjmení nese má v obci, kde žiju minimálně třisetletou "tradicí". Chtěl bych ho tedy znovuvzkřísit, tím, že přijmu příjmení po babičce, respektive po matce za svobodna.“

3.1.2. Změna z estetických důvodů

Dalším důvodem, který vede lidi ke změně příjmení, jsou estetické důvody. Jako nejmarkantnější případ sloužila Marie, která se narodila s hanlivým příjmením, a v devatenácti letech se ho rozhodla změnit. „Jako já jsem měla hanlivé příjmení, což jako samo o sobě vypovídá, že jsem s tím nebyla spokojená. Nebyla jsem s tím spokojená už jako od dětství, kdy se mi za to vyloženě nasmáli, ale třeba jsem chodila na balet a tam mi nějaká holka řekla, že vlastně jo, moje příjmení je jako něco sprostého a do té doby jsem to vůbec nevnímala a tam mi to jako došlo, že vlastně to jako není úplně v pohodě. A nějak jsem s tím zápasila.“

Další z přispěvatelů vysvětluje, že jeho „kamarád si měnil příjmení, vymyslel si nějaké úplně cizí, velice obyčejné. Měnil si ho, protože jeho příjmení bylo velice hanlivé.“

Mezi estetické důvody řadím také odstranění koncovky – ová u žen. Pro tuto volbu se u nového příjmení rozhodla i Karolína. Natálii bych také mohla zařadit pod tuto kategorii, jelikož se jí teoreticky její příjmení nelíbilo z estetických důvodů. Domnívám se ale, že v jejím případě je důležitější zohlednit aspekt národnosti, který je hlavním důvodem, který ji vedl ke změně příjmení. K tomu se však dostanu až v další podkapitole.

3.1.3. Změna příjmení po nabytí občanství

Dalším důvodem, proč dochází ke změně příjmení, je, když se cizinci rozhodnou zažádat si o české státní občanství. Podle již zmíněného zákona č. 301/2000 Sb. o zapisování jmen do matriky se příjmení tvoří v souladu s pravidly české mluvnice. V Natáliině případě došlo nejen k přidání koncovky – ová, došlo také k počestění celého příjmení. Y v jejím jméně byl zaměněn za měkké I a SH bylo přepsáno na Š. Natálie s touto změnou sice počítala a *s radostí* to kvůli občanství obětovala, nebyla však s tou změnou nikdy spokojená. „Vlastně jsem chtěla jsem ten původní prepis, který nebude znít jako tak česky, ani se mi vlastně nelíbilo, jak to je napsané. Prostě to byla fakt divný a pak jsem se i změnila to – ová, hlavně, protože to jsem tam opravdu nechtěla mít.“ Její případ je zvláštní v tom, že ke změně příjmení došlo vesměs třikrát. Poprvé, když jí se získáním občanství bylo pozměněno jméno a příjmení, poté když s ním byla nespokojená a chtěla ho vrátit do původní verze. To však musela dělat nadvakrát, jelikož nešlo zároveň odstranit koncovku – ová a vrátil zpátky přepsaná písmena.

3.1.4. Vztah k původnímu příjmení

Další věc, která mě ve vztahu k jejich původnímu příjmení zajímala, byl právě vztah k onomu původnímu příjmení. Většina informátorů reflektovala, že během dospívání ke svému původnímu příjmení neměla vysloveně negativní vztah, ba naopak většina o něm téměř nepřemýšlela. Eliška se mi o tom svěřila: „Já jsem k němu nikdy neměla negativní vztah, mě to nikdy nějak netrápilo. Vůbec jsem o tom neuvažovala.“ Bylo to něco, s čím vyrůstali a brali to jako samozřejmost.

Karolína dokonce vyprávěla, že své původní příjmení poměrně dlouhou dobu vnímala téměř až pozitivně. Byla dokonce přesvědčená, že své příjmení za žádných okolností měnit nechce, neviděla ani důvod, proč by si ho měla měnit, až se vdá. Vysvětluje to tak, že: „Asi to

bylo i proto, že jako můj otec měl akorát sestru, takže mi bylo jasné, že tam to příjmení pokračovat nebude. Tak mi to bylo vlastně líto, že takhle by i tím, že já mám sestru, tak by to příjmení vlastně skončilo, kdybychom se obě vdaly.“ Dokonce se jí líbilo, jak její příjmení vypadalo dohromady s jejím křestním jménem a jediné, co považovala za nevýhodu bylo to, že její příjmení bylo poměrně atypické a komplikované a často se jí tudíž stávalo, že ho ostatní psali špatně nebo jí i dokonce špatně oslovovali.

Marie na druhou stranu již od dětství pociťovala ke svému příjmení kvůli hanlivosti pocity nevole. „Zápasila jsem s tím dlouho a jako tu změnu jsem chtěla udělat fakt dlouho, akorát jsem zjistila, že jakoby pod osmnáct bych potřebovala souhlas rodičů.“ Nelíbilo se jí, jak se kvůli příjmení cítila a vždy se při představování obávala, že bude vystavena posměchu a stane se terčem nemístných vtipů.

Náhlý zvrát ve svých pocitech ke svému příjmení zaznamenala většina informátorů. Karolína se například zmiňuje o tom, že: „Prostě pak, jak se nějak ty vztahy s mým otcem začaly jako bortit,“ tak i tím, že když kdokoli mluvil o jejím otci tak používal jeho příjmení, které měli společné. A skrz to si uvědomila, že s ním nechce být spojována, což vedlo k přetrhnutí pozitivního vztahu k onomu původnímu příjmení. Eliška to měla podobně. „Celý život byl můj vztah (k příjmení) velmi neutrální, ale myslím si, že právě během dospívání jsem vlastně přemýšlela, co pro mě znamená ta mámina část rodiny a co pro mě znamená ta tátova. A pak jsem asi řekněme dozrála k tomu, že se ztotožňuju s tím, co pro mě znamená jenom ta jedna půlka rodiny. Takže vlastně celé dospívání byl ten vztah neutrální, ale potom vlastně začal být úplně tak jako z ničeho nic negativní. A v ten moment jsem si ho hned změnila.“

Eva si také příjmení neměnila kvůli němu samotnému, ale kvůli tomu, že ono příjmení nesla celá rodina, a tudíž se hluboce vtisklo do rodinné identity, od které se chtěla Eva co nejvíce vzdálit.

Pouze Natáliin vztah k jejímu původnímu příjmení zůstal od začátku až do konce víceméně nepozměněný. Příjmení sice zdědila po dědečkovi, kterého nepovažuje za nejlepšího člověka na světě, ale také ho sdílí se svou matkou, s kterou si je velmi blízká a považuje ho za podstatnou část sebe samé. Považovala ho také za významné, protože ji spojovalo s jejím místem původu.

3.2. Proces změny příjmení

V procesu změny příjmení jsem se zabývala tím, jak je tato změna napadla, kdy o ní moji informátoři začali poprvé přemýšlet, jak probíhala a zdali s ní byly spojené nějaké komplikace.

3.2.1. První myšlenky o změně

Většina mých informátorů o změně začala uvažovat až s dospíváním či po nabytí zletilosti a tento podnět byl většinou jejich vlastním nápadem. Nikdo z nich se nezmínil, že by se v tomto vysloveně nechal někým inspirovat. Karolína mi vyprávěla, že jedna její známá si ve stejnou dobu procházela stejným procesem jako ona, a tudíž měla možnost to „sdílet s někým, kdo to prostě chápal.“ Její případ je také specifický v tom, že byla o změnu příjmení požádána svou matkou, která se vdávala, a tudíž k tomuto impulzu nedošla v ten moment sama, ale byla k němu nasměrována.

Eliška v souvislosti s tímto rozhodnutím hovořila o ukvapenosti. Vnímala ho jako určitý impuls, ke kterému došla poté, co jí uzrál vztah k otci. Eliška to tedy vysvětluje tak, že: „Mě to napadlo. Říkala jsem si, chci to udělat a změnila jsem si to hned prostě na úřadě a bylo.“ I Honza toto rozhodnutí považoval za určitý impuls: „Bylo to něco, co mě v podstatě napadlo ze dne na den, ale pak jsem o tom teda docela dlouho uvažoval. Asi tři měsíce, než jsem se rozhoupal“

Eva o změně začala uvažovat již kolem sedmnáctého roka života, rozhodla se však, že změnu podstoupí až v osmnácti poté, co se osamostatní a odstěhuje z domova. Jelikož nevěděla, jak moc náročný ten proces bude, chtěla se mu věnovat až v ten moment, kdy na to bude mít více času, což také nastalo po ukončení středního vzdělání.

Marie byla jediná, kdo o změně uvažoval déle než pár měsíců, její hanlivé příjmení ji trápilo delší dobu. Jako nezletilá by ke změně potřebovala souhlas rodičů, kterým se to bála prozradit. V devatenácti se k tomu však odhodlala a ten samý rok si příjmení i změnila.

U Natálie první změna nebyla kompletně jejím rozhodnutím, jelikož šla ruku v ruce se získáním státního občanství, ke kterému došlo v jejich osmnácti letech. Ke změně počestlého příjmení na příjmení původní však došlo v průběhu přibližně tří měsíců. Bylo to rozhodnutí, o kterém od samého začátku věděla, že ho bude chtít učinit.

3.2.2. Proces změny

Společným rysem, který jsem vyzorovala téměř u všech informátorů, byla obtížnost dohledání relevantních a potřebných informací o procesu změny příjmení. „Úplně první jsem si zjišťovala, co vlastně musím udělat, a tak trošku jsem jako tápala, ale pak jsem zjistila, že vlastně musím jít na úřad,“ sdílí se mnou Marie. I Eva si online vyhledávala, co vše je zapotřebí a na matriční úřad přišla nejen s rodným listem, ale také s dvěma vytištěnými formuláři obsahující žádost o změnu a vysvětlující důvody. Eva mi pak ale vyprávěla, že „vlastně kromě rodného listu jsem k tomu nic jiného nepotřebovala.“ Stačilo tedy zajít na matriční úřad, tam úřednicím vysvětlit, že touží po změně příjmení a osvětlit důvody, které je k této změně vedou. Eliška také přitakává a popisuje jednoduchost procesu: „Takže mi řekla, co mám vyplnit, to jsem vyplnila a přinesla druhý den a ona (úřednice) to podepsala a dala jsem jí peníze a hotovo. Jednoduchý proces, velmi velmi bezproblémový.“ Marie také vysvětluje, jak po zažádání o změnu musela čekat dva týdny na rozhodnutí, poté se opět dostavila na matriku, kde jí byl vystaven nový rodný list a rovnou si šla zařídit nový občanský průkaz. Se změnou příjmení bylo zapotřebí změnit si i veškeré dokumenty. „Takže jakoby celý ten proces podle mě, kdy jsem už měla všechny ty finální doklady, trval tak jako měsíc,“ dodává Marie.

3.2.3. Komplikace spojené se změnou

Ne však pro všechny probíhal tento proces tak hladce. V době rozhovoru byla například Karolína v procesu změny, kdy si již změnila příjmení, obdržela i nový rodný list, ale ponechali jí koncovku – ová, kterou nechtěla již od samého počátku. Bylo jí tedy řečeno, že si musí zajít na krajský úřad v Brně, kde si má požádat o tu neutrální nebo mužskou verzi příjmení. „Teď jsem vlastně v procesu, kdy moje jméno už jako je změněný, normálně třeba v bance, prostě v registru to tak máme, jako že jsem už (nové příjmení), teďka čekám na to, než mi vystaví matrika nový rodný list, abych mohla jít na úřad a změnit si všechny doklady totožnosti.“ Pro Karolínu byl tento proces nejen časově a finančně, ale i celkově poměrně náročný, obzvláště kvůli tomu, že změnu podstupovala v průběhu semestru a v době rozhovoru byla v takové zvláštní mezifázi, kdy vlastně ani nevěděla, jak se má lidem představovat. Vysvětluje mi, že: „Jako ta komplikace podle mě byla v té byrokracii a v tom, že to prostě nejde naráz, což mi přijde vlastně úplně bizarní, že člověk jako musí žádat takhle nadvakrát.“

I příspěvatelka na jednom internetovém fóru popisuje svůj nezdařilý pokus o změnu: „Záleží na konkrétní matrikářce, ve větším městě by nemusel být problém, ale já si třeba chtěla změnit příjmení, protože se mě rodiče zřekli v dětství a poté dlouhodobě páchali kriminální činnost, která byla i v novinách a zažila jsem si kvůli tomu dost šikanu a psychické problémy, pro matrikářku to bylo ale „trochu přehnané“, chtěla důkazy, ofocené papíry o kauze a pak stejně řekla, že vážný důvod je pro ni jen změna pohlaví a že se stejně jednou vdám, žádost mi ani nepřijala do správního řízení. Na okresní matrice mi řekli, že by mi to povolili, ale bohužel se může jen v místě trvalého bydliště a tam je jen jedna matrikářka. Takže je to bohužel dost o tom, na koho narazíš.“

3.3. Volba nového příjmení

Dalším důležitým tématem, o kterém jsem se se všemi informátory bavila a přišlo mi jako zásadní, byla volba nového konkrétního příjmení. Tázala jsem se jich, co je vedlo k vybrání právě toho příjmení, pro které se rozhodli a také, zdali uvažovali o nějakých jiných variantách. Nová příjmení lze zařadit do dvou kategorií: rodinná příjmení a náhodná příjmení.

3.3.1. Volba rodinného příjmení

Téměř všichni z mých informátorů volili při změně příjmení tuto variantu. Jak zmiňuje Finch (2008, s. 713), lze příjmení považovat za symbol rodinného spojení. Toto mínění zastávala i řada mých informátorů, kteří si volili rodinná příjmení a často to odůvodňovali tak, že chtěli příjmení, které by jim nadále umožňovalo cítit se jako součást rodiny, i přesto, že třeba s nukleární rodinou nesdílí stejné příjmení. „Já jsem vždycky asi chtěla mít jakoby to rodinný příjmení,“ vysvětluje mi Marie, která nejdříve uvažovala o příjmení jedné poměrně vzdálené příbuzné, nakonec se však rozhodla o přivlastnění si příjmení její matky za svobodna, které momentálně tedy sdílí i se svým dědečkem.

Eliška si také zvolila rodinné příjmení, na rozdíl od Marie se však rozhodla pro příjmení vzdálenějšího příbuzného. Nechtěla příjmení po matce, jelikož s ní sdílela i křestní jméno a chtěla se tudíž aspoň nějakým způsobem odlišit. Z toho vyplývá i její potřeba individualizovat se odlišit od ostatních. Chtěla tudíž nějaké příjmení, které již v rodině bylo, aby tak navázala na rodinou tradici. „Změnila jsem si ho po mojí prababičce, protože jsem si řekla, že když už si to jméno měním, takže to může být docela kreativní [...]. Tak jsem tak nějak jako přemýšlela nad právě tou rodinnou větví a kdo mi tam tak jako přišel zajímavý, a

právě jsem si vybrala jméno svojí prababičky, která má taky stejné křestní jméno jako já. Umřela ale při porodu mého dědy, takže vlastně trošku to její jméno z té rodiny zmizelo a řekla jsem si, že ho tím můžu vlastně vrátit zpátky a taky mě inspirovala. Vlastně byla jedna z prvních žen, co vystudovaly vysokou školu a jiné hrozně zajímavé příběhy, ale ten život skončil brzy, tak jsem si vlastně řekla, že na to takhle navážu já.“

Honza měl podobný důvod ke změně příjmení, a to, že neviděl důvod nést příjmení svého otce, když si s ním nebyl moc blízký, a hlavně si přál zachovat příjmení své matky v rodové linii.

Karolína se lišila v tom, že si nebrala příjmení pokrevně příbuzného člověka, ale příjmení svého nového otčima, jelikož si jak ona, tak celá její nukleární rodina přála jedno a to stejné příjmení. Jako jediná v této kategorii se také rozhodla pro neutrální/mužskou variantu příjmení, jelikož se jedná o příjmení cizojazyčné. Dohromady s její matkou a sestrou dlouho tápaly nad tím, zda si příjmení změnit s koncovkou –ová nebo ji kompletně vynechat. „Vlastně se mi osobně moc nelíbí ta koncovka –ová, kvůli tomu, že jde poznat, že jsem jako žena. To by nevím, mohla být potenciální hrozba nějaké diskriminace na základě jména a obzvláště když člověk přijede do zahraničí, tak prostě lidi vidí –ová a jsou najednou jako jo, tak ten je z východní Evropy a už prostě nad tím člověkem začnou smýšlet jinak. Takže jsem tu koncovku nechtěla. Ale přesně prostě na druhou stranu většina lidí tady v Česku pořád není zvyklá na to, že Češky mají příjmení bez toho –ová, [...] a pak se stejně stane, že tě osloví špatně. Takže to jsme tady hodně řešily, ale pak jsme si prostě řekli, že to zní líp i tím, že možná třeba jednou v budoucnu budu chtít žít v zahraničí, tak mi to přišlo jako lepší rozhodnutí.“

3.3.2. Volba vymyšleného příjmení

Eva se jako jediná rozhodla pro kompletně nové příjmení, které je navíc ještě cizí. Nepřála si mít žádné rodinné příjmení, tak si nějaké sama vymyslela. Chtěla také nějaké cizojazyčné bez koncovky –ová, jelikož se jednoho dne chystá do ciziny a taky proto, že se jí to na cizích příjmeních nelíbí. Téměř tři roky se o možnostech rozhodovala, a nakonec vybrala několik variant ze seznamů s příjmeními a poprosila své kamarády, aby jí sdělili, jaké se jim k ní nejvíce hodí. Rozhodla se pro jedno, které se jí líbilo dlouhodobě, i když spousta lidí jí vytklo, že je celkem jednoduché a že když už si ho vybírala, tak mohla být trochu originálnější. Eva mi ale vysvětluje, že „jako upřímně o to příjmení moc nešlo. Ono šlo jenom jako o tu změnu, takže to vlastně zas tak důležitý nebylo.“

3.4. Okolnosti změny příjmení

Dalším rysem, který mé informátory určitým způsobem spojuje, je něco, co by se dalo nazvat jako nová etapa života. Jak jsem již v teoretické části zmínila, změna příjmení může představovat určitou změnu stavu, může také sloužit k vymezení nové fáze života (Finch 2008, s. 712)

V případě mých šesti informátorů jsem vyzorovala, že změna příjmení může být zapříčiněna určitou změnou okolností či rodinné situace. Tyto jednotlivé faktory se nemusí vyskytovat zvlášť a nemusí se vylučovat, v některých případech jsou přítomny zároveň a doplňují se.

Za změnu rodinné situace lze považovat nejen případ Karolíny ale i například situaci Evy či Elišky. U nich se však jednalo spíše o nějaký postupně se vyvíjející a v čase se proměňující vztah s určitými členy rodiny, který je nakonec vedl k tomu, že se pro změnu rozhodly.

I Karolína považovala špatné vztahy s otcem za jeden z důvodů, proč se ke změně rozhodla, sama však reflektuje, že ke změně došlo převážně z toho důvodu, že se její matka zasnoubila. Došlo tudíž ke změně nejen jejího stavu ale i stavu jejích dcer, které touto změnou oficiálně nabily nového člena rodiny či nějakou otcovskou postavu. Karolína sama uznává, že „to jako má(m) tendenci vnímat, jako že tohle je ta nová kapitola.“ Během rozhovoru měla potřebu se své matky zastat a vysvětlit, že k té změně nebyla donucena, ale pouze jí byla navrhnutá a že se pro ni rozhodla sama, právě kvůli špatnému vztahu k otci. Tato změna pro ni tudíž představovala odstřížení se od starého vztahu a nabytí vztahu nového.

Pro Honzu představovalo úmrtí jeho matky novou životní etapu a až v ten moment se rozhodl, že uctí její památku tím, že převezme její příjmení, aby s ní také nevymřelo.

Pod změnou okolností mám na mysli například přechod ze střední školy na školu vysokou, kde si člověk vytváří nový kolektiv a dochází tudíž také k určité změně stavu. Nástup na novou školu představuje nové stádium v životě a někdo ho může také považovat za čistý štít. V případě Marie šel nástup na vysokou školu ruku v ruce se změnou příjmení. „Asi jako ten zlom přišel, když jsem měla jít do nějakého nového prostředí, což jako znamenalo ta vysoká škola. Vlastně teďka jsem v prváku, tak jsem to chtěla změnit, když půjdu do nového kolektivu. Asi jsem tam nechtěla jít s tím starým jménem.“ I Eva si příjmení změnila v průběhu nastupování na vysokou školu. Pro ni bylo velmi důležité, aby její budoucí úspěchy byly pod jiným jménem než jménem jejich rodičů.

Posledním případem byla Natálie, pro kterou nové příjmení naznačovalo novou etapu života, jelikož jako jediné jí bylo změněno trochu nedobrovolně poté, co získala státní občanství České republiky. Pro ni byla tato změna spojována s jak individuální, tak národnostní identitou. Z toho důvodu se také rozhodla si příjmení změnit zpátky, což opět naznačuje určitou změnu situace.

Téměř všichni moji informátoři si tuto změnu spojují s dospíváním a přechodem do dospělosti, který je často spojován s tím, že dochází k dozrání mnoha vztahů. Spousta z nich jsou na sebe vlastně velmi pyšní, že tuto změnu podstoupili a že si tím vlastně vyjasnili, co je pro ně důležité.

3.5. Vnímání identity

Dalším aspektem, který je se změnou spojován a který mě během rozhovorů zajímal, bylo to, jakým způsobem se informátoři po změně vnímali a zdali došlo se změnou příjmení i ke změně vnímání sebe samých.

Většina informátorů se mi přiznala, že když prvně začali o změně uvažovat, nedokázali si představit a ani je vlastně nenapadlo, že by tou změnou mohlo dojít ke změně vnímání sebe samých či dokonce ke změně identity. Eliška mi to vysvětlila takto: „Myslím si, že člověka asi nenapadne, že když si takhle jako v útlém věku změní to jméno, že s tím určitě přicházejí nějaké změny v tom, jak se vnímá. Protože jsem prostě vyrostla s jedním jménem, které jsem, jak jsem říkala, prostě měla spojené se sebou, neměla jsem s ním vlastně vůbec žádný velký problém. Měla jsem ho ráda, lidi mě tak znali jako třeba v té nějaké tady pražské bublině. A pak najednou jsem si říkala, co když teď jako tak nějak jako zmizelo (vnímání sebe samé) s tím, že jsem to příjmení změnila.“ I Karolína změnu příjmení vnímala velmi podobně: „Vlastně, když si člověk jako vlastně *jen tak* změní to jméno, tak je to najednou vlastně strašný šok, protože prostě já jsem svých dvacet dva let, byla zvyklá nejenom se jako nějak podepisovat, ale i představovat. Ale najednou jakoby jsem někdo úplně jiný. Tohle je prostě to nová já. I když vlastně, je to furt stejné [...]. Jakoby když člověk vidí to svoje jméno napsané, má si vytvořit nový podpis, tak je to najednou fakt jako taková čára. A ještě právě především tím, že to není třeba oddělený tím manželstvím, ale prostě takhle něčím jako jiným.“ Tyto výroky potvrzují Alfordovu (1988, s. 36) tezi, že pojmenování a jméno se mohou podílet na utváření identity.

Jak jsem již zmínila, Karolína se během rozhovoru objevila v takové podivné situaci, kdy jí příjmení bylo změněno, čekala však stále na odstranění koncovky – ová. Ocitla se tedy

v situaci, kdy dva až tři týdny nevěděla, jak se vlastně jmenuje. „Je to úplně šílený, protože jako přesně to, jak se jmenuju, je jako obrovskou součástí, toho, kdo jsem.“ Popisovala mi situaci, kdy nevěděla, jak se jmenuje, nevěděla, jak se podepsat, neměla rodný list a ani nevěděla, jak dlouho bude rozhodnutí o změně trvat. Vyprávěla mi, jak v tomto období potřebovala podepsat dohodu o provedení práce, ale vlastně neměla tušení, jakou variantu příjmení použít.

V předchozí kapitole jsem naznačila, že změnu příjmení většinou doprovázela nějaká událost, nějaká změna nebo nějaká nová fáze života. Informátoři měli tendence nové příjmení spojovat s jejich novým Já, spojovali si ho s novou etapou v životě. Karolína například vysvětluje, že nad sebou smýšlí trochu jinak a má tendenci oddělovat ty dvě kapitoly života. I Eva vnímá to, že díky změně svého příjmení došlo k rozdělení jejího života na dvě fáze.

Když jsem se informátorů ptala na to, jak se tedy vnímají, pozastavili jsme se nad tím, zdali mají dojem, že prostřednictvím změny něco nabyli či ztratili. Tyto dva aspekty se opět nemusely vylučovat, ale mohly působit současně, s tím, že informátoři mohli reflektovat, že se změnou příjmení nejenom něco ztratili, ale i něco získali.

3.5.1. Změna příjmení a ztráta

Určitou ztrátu se svým *starým* Já a se svým *starým* životem pociťovala například Eliška, která se mi svěřila s tím, že ji mrzí, že „třeba maturitní vysvědčení má s tím starým příjmením nebo třeba nějaké méně důležité dokumenty, jako byla například umělecká praxe, kterou má také pod starým příjmením a tím pádem má pocit, že vlastně s tím novým příjmením chybí nějaké spojení.“ Tuto ztrátu spojení se svým starým příjmením a s ní spojené oddálení se od té předchozí fáze života pociťuje i Karolína. „Jako přijde mi, člověk má tendenci tu změnou vnímat jako novou čáru, která odděluje to jakoby staré Já a nové Já. Tak si myslím, že jsem trochu ztratila tak jako kontakt s tím svým starým Já třeba z dob, když jsem ještě byla na základce a byla jsem zvyklá vídat svoje celé jméno na různých diplomech. [...] a trochu mi přijde, že jsem jakoby ztratila ten kontakt s tím starým příjmením, protože mám takovou tendenci jako oddělovat to nové Já, byl to jako jiný člověk.“

Natálie tu první změnu vnímala velmi negativně a cítila se, jako kdyby jí někdo o něco obral. „Nemyslím si, že to nové příjmení ovlivnilo nějak dlouhodobě (vnímání sebe samé), ale v tu chvíli jsem cítila nějakou změnu, jako ne že bych se vnímala nějak jinak nebo ne že by s tím přišli nějaký nový vlastnosti, ale vlastně jsem jenom cítila změnu, že už to není

takový, jaký to bylo dřív.“ Pro Natálii bylo její původní příjmení velmi významné a hrálo pro ni důležitou roli i například kvůli tomu, že „vlastně jako není úplně asi typicky české, tak vlastně jako o to víc, že jsem se někde setkala s nějakou diskriminací a tak. Takže jakoby vlastně i kvůli tomu, jsem k němu víc přirostla a je jako fakt jako velkou součástí mě.“

Pro Elišku znamenala změna příjmení určitou redefinici sebe samé. Sdělila mi, že v průběhu dospívání a nástupu na vysokou školu začala přemýšlet o tom, kdo vlastně je a jaké vztahy jsou pro ni důležité. Došla tedy k závěru, že bude nejlepší si příjmení změnit, jelikož jí to pomůže dotvořit si vlastní identitu a obrázek sama o sobě. S čím zápasila bylo, jak si ta jména vlastně spojit, „aby tam ta bariéra nebo ten předěl byl úplně minimální.“

3.5.2. Změna příjmení a nabytí

Eva změnu příjmení nevnímá jako ztrátu, jelikož vztahy s její rodinou byly špatné již od počátku a nebyly zapříčiněny změnou příjmení, a tudíž sloužila tato změna pouze jako dodatečný krok, který jí měl pomoci se od rodiny lépe distancovat. Přiznává také, že tou změnou „odstříhla starou verzi sebe samé.“ Evě staré příjmení již připadá „vlastně jako cizí.“ Nedomnívá se, že změna příjmení nějakým zásadním způsobem ovlivnila její identitu a její vnímání sebe samé. Ve své identitě nevidí nějakou klíčovou změnu. Když jsem se jí ptala na vysvětlení, tak mi to nastínila takto: „Víš, jak když je ti sedmnáct a pak máš osmnácté narozeniny a chvíli ti trvá, než se zbavíš toho, že si myslíš, že je ti sedmnáct. Tak mě se přesně tohle stalo s tím příjmením.“ Považuje ten přechod z jednoho příjmení na druhé za důležitý, ale sama ho moc nevnímá. „Je to něco, co ti říká, že tímhle si teďka, tak tohle je přesně ta změna toho příjmení. Mě i chvíli trvalo, než jsem přestala do mailu psát moje bývalé příjmení a začala jsem správně gramaticky psát to nové. [...] Takže asi mezi sedmnáctým rokem a rokem osmnáctým je stejný rozdíl jako já cítím mezi těmi příjmeními. Bývalé příjmení to byla jedna část mého života a v tomhle novém příjmení je to druhá část mého života.“ Jediný rozdíl tedy vidí v tom, jak chce být vnímána ostatními.

Eva se spíše tedy domnívá, že změnou příjmení spíše něco získala. Je toho názoru, že její nové příjmení je alespoň z části součástí její identity, ale „to jenom z toho důvodu, že si ho vymyslela sama.“ Tou změnou se stala samostatnou jednotkou, která je odříznutá od lidí, s kterými si nepřeje být spojována, je v podstatě vlastním člověkem, ke kterému to nové příjmení už patří a je její součástí.

Marie o změně hovořila velmi pozitivně. Svě staré hanlivé příjmení si spojovala s ostýchavostí a úzkostmi, bála se, že bude na základě svého příjmení odsuzována a případně

i vystavena posměchu. O změně dlouhou dobu uvažovala a s tím, že se se svým bývalým příjmením nikdy moc neztotožňovala, tak se domnívá, že „tím spíš něco nabyla.“ Nepřipadá jí také, že by se nějakým zásadním způsobem přetvořily její vztahy s rodinou, a tak má za to, že tou změnou o nic nepřišla. Ba naopak se teď cítí sebevědoměji. „Myslím si, že, jak už jsem říkala, tak s tím byla spojena nějaká úzkost. Právě když jsem se představovala nebo když po mě někdo chtěl moje jméno, tak jsem se buď snažila to říkat hodně potichu nebo anebo se představit jenom křestním. Tak to pro mě bylo jako hodně nepříjemný a teďka mi to prostě nedělá problém a je to o dost lepší.“

Karolína si sice změnu příjmení spojuje s určitou ztrátou, ale také jí přijde, že tím získala „právě ten vztah s tou novou rodinou.“ A to nejen se svým nevlastním otcem, ale i s jeho celou širší rodinou. Dalším pozitivním aspektem, který si se změnou spojovala, bylo to, že si tím celým procesem prošla a díky němu také k sobě začala chovat větší úctu a byla na sebe pyšná. „Jsem na sebe tak jako trochu vlastně pyšná, že jsem to jako zvládla udělat, že přece jenom rozhodnout se, jestli to nové příjmení člověk chce, je fakt těžký krok. Jelikož se ti vlastně ze dne na den změní a psychicky je to fakt jako náročný, takže si to člověk musí srovnat v té hlavě a být si tím jako stoprocentně jistý, ať toho pak nelituješ.“

V Honzově případě lze také hovořit spíše o nabytí. Honza po změně nabyl určitou novou blízkost ke své matce a stejně jako Karolína se mi svěřil, že je na tuto volbu velmi pyšný a domnívá se, že by na něj byla pyšná i jeho matka.

Jak již zmínil Wilson (1998, s. 7), jsou tedy jména důležitou součástí identity člověka a definují jeho sociální osobnost. Celkově by se tedy dalo říci, že změna příjmení určitým způsobem ucelila jejich vnitřní pocity a umožnila jim navenek prezentovat a performovat svou identitu. Což mělo vést k tomu, že jejich identita je uznána nejenom jimi samotnými, ale i jejich blízkými.

3.5.3. Neobvyklost/originálnost příjmení a její implikace

Další fenomén, který jsem si u pár informátorů poznamenala, byl jev, kterým se zabýval již dříve zmíněný Wikstrøm (2012, s. 266), který usoudil, že lidé s neobvyklým příjmením se s ním identifikují více. Dále jsem zaznamenala to, že informátoři s těmito neobvyklými příjmeními mají tendence vnímat jistou potřebu naplnit očekávání, která jsou s těmito méně běžnými příjmeními spojována.

Karolína například podotýká, že dříve měla typicky české jméno a nyní nese příjmení cizí, a navíc ho má bez přípony – ová. Zmiňuje se mi, že její okolí ho považovalo za

„zajímavé, exotické a výjimečné., vlastně tak trochu za něco víc.“ Reflektovala, že tím, že je to příjmení tak neobyčejné, tak má pocit, že by se tak i podle toho „měla představovat, chovat a počítat s těmi reakcemi ostatních lidí na to.“

Jako jediná se s Evou rozhodla pro variantu bez přípony – ová, tak předpokládá, že toto rozhodnutí toho v očích ostatních lidí spoustu implikuje. „Spousta lidí, když zmiňuju, že si nechávám tu formu bez – ová, tak mají takovou tendenci myslet si jako jasný je to feministka, proč bys jinak neměla – ová.“

V Honzově případě jsem také vyzorovala, že když má nové příjmení pro člověka zvláštní význam, ztotožňuje se s ním lépe a více. Natálie vyjádřila podobnou myšlenku, ale ta si původní příjmení spojuje i s určitou diskriminací útočící na její etnickou identitu. Její zkušenosti s diskriminací a xenofobií ji ale i jistým způsobem „vybudovaly a posílily“ vztah k jejímu příjmení a k její vlastní identitě. Doplňuje však také, že si příjmení ponechala i z estetických důvodů. Také ji ale přišlo, že tou změnou přišlo její jméno o jistou výjimečnost, která by ji od ostatních odlišovala.

3.6. Identita ve vztahu k rodině

Dalším tematickým okruhem, kterým jsem se v průběhu rozhovorů zabývala, byla identita ve vztahu k rodině. Zajímalo mě, zdali vůbec a pokud ano, tak jakým způsobem došlo ke změně rodinných vztahů a s nimi spojované rodinné identity. Nejdříve bych se tedy zaměřila na to, jak jednotliví informátoři vnímali své rodinné vztahy před a po změně.

3.6.1. Rodinné vztahy před a po změně

Eliška již dlouhou dobu upřednostňovala část rodiny své matky, jelikož si nebyla blízká se svým otcem, který se aktivně nepodílel na její výchově a nikdy s ním neměla nějak příliš významný vztah. Dozrání a utřídění si vztahu s otcem jí vedlo k rozhodnutí změnit si jméno. Tím, že se rozhodla pro jméno, které již nesl jeden její předek, pomohlo jí to, se „vnitřně připoutat k té jedné části rodiny a odpoutat se od části druhé.“ Nerozhodla se však pro příjmení své matky za mlada, což bývá nejčastější. Učinila tak převážně kvůli tomu, že s matkou sdílí i stejné křestní jméno, a tudíž si nepřála být v tomto ohledu kompletně totožná. Přála si však být s rodinou nadále spojována, a tak jí rodinné příjmení přišlo jako nejlepší volba. V Polsku má také příbuzné, které mají stejné příjmení jako teď ona, což jí vlastně přináší určitou úlevu: „Jakože aspoň oni tam tak jako jsou, takže s tímhle nejsem na světě prostě úplně sama.“

Karolína měla též jméno po otci, s kterým si již delší dobu neudržovala kontakt. Ke změně ji ale přivedly až zásnuby její matky, která ji a její sestru požádala, zdali by byly ochotné si příjmení změnit také. Rozhodla se, že matce vyhoví z toho důvodu, že se jí nové příjmení líbilo a také kvůli tomu, že již delší dobu o změně uvažovala. Zmiňovala se také, že „se chtěla jmenovat stejně jako máma“ a kvůli tomu také změnu příjmení podstoupila v průběhu semestru, protože se nechtěla dostat do situace, kdy její matka a sestra budou mít jedno příjmení a ona jiné. Domnívá se, že se změnou příjmení získala novou rodinu. Nemyslí si, že se vyloženě změnil vztah, který měla se svým otčím, ale „najednou se cítí jako větší součástí té rodiny a nejenom jakoby součástí té jeho rodiny, ale i té širší rodiny. Na mysli má například nevlastní tety či nevlastní babičky.“ Karolína se domnívá, že hlavním důvodem, proč považuje svoji nově nabytou rodinu za svoji rodinu byl jejich vřelý přístup a způsob, jak byla do rodiny přijata. Je si vědoma, že její otec bude vždy její otec, ale tato změna sloužila jako jistý krok, kterým se od něj snažila alespoň nějakým způsobem odstříhnout. „Už mám prostě pocit, že jako jo mám s nimi jako biologicky nějaké spojení, ale jinak to prostě není moje rodina a mám teďka novou, která mě prostě přijímá víc, než jsem i čekala.“ Změna příjmení ji tedy vesměs navenek umožnila performovat vztah se svým otcem.

I Eva měla před změnou se svou rodinou velmi komplikované vztahy. Od svých rodičů, převážně tedy od svého otce, se rozhodla distancovat již v osmnácti. S odstěhováním se z domova také utnula kontakt se svými dvěma sourozenci, s nimi ho však po roce opět navázala. Jediná rodina, s kterou je dlouhodobě v kontaktu, jsou její prarodiče z matčiny strany. Ostatní příbuzné už od patnácti nepovažovala za členy své rodiny kvůli tomu, že na ni dlouhodobě nebyli příjemní. Eva je toho názoru, že na své rodiče a příbuzné změnou příjmení „jakoby zanevřela“ a že jí tato změna poskytla dodatečný krok, který ji umožnil se od své rodiny ještě více distancovat, a to i v očích ostatních. To je také důvod, proč se rozhodla pro kompletně nové příjmení. Stejně jako Karolína si je racionálně vědoma toho, že její rodiče budou vždy jejími rodiči, své vzdálené příbuzné však nepovažuje za součást své rodiny. Eva se také předpokládá, že tou změnou nejenom ona přestala vnímat své příbuzné jako součást své rodiny, ale i oni ji přestali vnímat jako součást svojí.

Na druhou stranu zůstal Marii vztah se její rodinou nedotčený. S celou svou rodinou vždy měla a stále má velmi dobré vztahy. Pro ni nemělo rozhodnutí změnit si příjmení vůbec nic společného s rodinnými vztahy. Obávala se reakce rodičů, ti to však přijmuli a neměli s tím žádný problém. Rozhodla se také ponechat si rodinné jméno, a to konkrétně po matce za svobodna, které současně sdílí se svým dědečkem. „Jako já jsem furt říkám, že jako já

jsem jako stále v té rodině a že mám stále to rodinné jméno a jako vůbec jsem se nějak neodchýlila od té části rodiny, od které jsem to jméno ztratila.“

Natálie jako jediná příjmení zdědila po matce. Se svým otcem vztah nemá a je „ráda, že mě to příjmení od něj a jeho rodiny aspoň nějakým stylem odděluje.“ I v průběhu všech změn spojených s nabytím občanství si přála ponechat si stejné příjmení jako její matka.

Honza celý život vyrůstal s příjmením otce. Se svým otcem si však nikdy nebyl moc blízký, a tudíž ke svému příjmení příliš nepřilnul a ani si k němu nevytvořil nějaký výjimečný vztah. Honza si je velmi blízký s celou větví matčiny rodiny a s otcovou částí se téměř nevidá. Jeho dědeček neměl žádné mužské potomky, tak si Honza byl vědom toho, že s jeho matkou její rodová linie vymře. Poté, co mu matka umřela, se rozhodl uctít její památku a změnil si příjmení na její příjmení za svobodna. Líbí se mu představa, že ji tímto způsobem „aspoň trochu udržuje naživu.“ Uvědomuje si, že je to pravděpodobně velmi iracionální, ale domnívá se, že je tato změna určitým způsobem sblížila. „Možná i tím, že pořád je tu něco, co nás jako spojuje, i když tu máma teda už není.“

3.6.2. Tvoří příjmení rodinu?

Další otázka, která byla pro můj výzkum zásadní, byla, zdali příjmení tvoří rodinu. K zodpovězení této otázky využiji výpovědi Elišky a Karolíny.

I Eliška i Karolína se shodovaly v tom, že příjmení nemusí samo o sobě nic o rodině vypovídat. Eliška například celý život vyrůstala s jiným příjmením než její bratr a matka.

„Zároveň jsem měla jako pocit, že jak jsem s tím příjmením vyrostla, tak mě nikdy vlastně ani nenapadlo, že by si mě někdo od té rodiny mohl oddělovat, chápala jsem nás právě jako takovou kombinaci, prostě jejich příjmení a moje je jakoby jedna rodina, a lidi to takhle brali a znali to, ale teď je to příjmení nový a už to jakoby tolik lidí nezná.“ Líčila mi, jak občas uvažuje nad tím, jestli si neměla dát příjmení své matky, i přesto, že by se pak jmenovali kompletně stejně, ale alespoň by pak nemusela řešit tyto otázky. A teď se domnívá, že si „jakoby musí znova budovat to, kdo jsem pro lidi, co mě neznají, tím, jak to jméno jakoby je jiný.“

Elišce tedy přijde, že občas na toto téma „vyvstanou otázky,“ a tudíž se domnívá, že mít společné příjmení může společnou rodinnou identitu připevnit a potvrdit.

I Karolína má za to, že společné příjmení může naznačit a upevnit určité vztahy. „Najednou se všichni jmenujeme stejně a já mám prostě pocit, že jsem taky víc jejich rodina než předtím a jako je určitě jenom pocit, ale přijde mi to.“ Karolína dále v té změně příjmení

vidí určitý závazek vůči své nové rodině. „Je to takový závazek že jo obzvlášť jakoby, když jsem to nemusela dělat. A jakoby udělala jsem ten krok té jako vstřícnosti s tím, že to jako chci, že jakoby myslím vážně to, že chci být součástí té jejich rodiny a myslím si, že i jako vztah s mým otčímem, že ten se jako dost změnil v tom smyslu, že on nás fakt teďka jako bere víc jako svoje vlastní dcery, obzvlášť po té svatbě.“

3.7. Identita ve vztahu k národnostnímu celku

V této kapitole se zaměřím převážně na příběh Natálie, jelikož se jako jediná nenarodila v České republice a nemá české příjmení. Před třemi lety si společně se svojí matkou zažádala o české občanství, které jí bylo uděleno. Společně s občanstvím jí však bylo počestěno jak jméno, tak příjmení. Přestože osobně změnu jména vnímá jako větší zásah do identity, budu se tu nadále zabývat pouze příjmením.

Natálie měla pro zemi svého původu velmi typické jméno a příjmení, což vedlo k tomu, že zde lidé byli schopni odhadnout odkud pochází. Tato skutečnost občas vedla k tomu, že byla na základě svého původu diskriminována a občas byla vystavena xenofobii. Vyprávěla mi třeba případ, kdy její učitel na střední škole odmítal vyslovovat její příjmení správně a také mu vždy přidával koncovku – ová. Když ho požádala, aby jí tak neříkal, "tak to vlastně moc nepomohlo, řekl něco ve smyslu, že v Česku je to zvykem nebo něco jako jo, že to prostě chce říkat česky." Svěřila se mi ale s tím, že tyto zkušenosti ji vlastně ucelily a utvrdily vztah k jejímu příjmení. Také se jí líbilo, že ji její jméno a příjmení určitým způsobem spojovalo s její zemí původu a udržovala si s ním tudíž určitý vztah.

Když tedy s nabytím občanství získala i nové jméno a příjmení, vnímala to jako významný zásah do osobní identity. Z počátku to teda nebrala úplně vážně, jelikož věděla, že to je pouze dočasné, časem jí to ale „přestalo bavit“ a vnímala tu změnu jako něco, co z tebe „udělá úplně jiného člověka, aniž bys s tím mohla něco udělat.“

3.8. Reakce okolí

Dále se budu zabývat tím, jak na změnu příjmení reagovalo okolí informátorů. Ptala jsem se na reakci rodiny, přátel, ale i na reakci lidí, s kterými si informátoři nejsou až tak blízcí. Reakce okolí na změnu identity vstupuje do konstrukce identity mých informátorů. Berger a Luckmann (1999, s. 170-171) jsou toho názoru, že vztahy s ostatními lidmi hrají klíčovou roli v utváření a formování naší identity. Jakmile si vybudujeme vlastní vnímání

sebe samých, je toto vnímání neustále ovlivňováno a přeměňováno interakcemi s naším okolím.

Nejdříve se zaměřím na to, jak na změnu reagovalo nejbližší okolí a posléze i širší veřejnost.

3.8.1. Reakce blízkých

Rodiny a přátelé mých informátorů z velké části podporovali volbu informátorů změnit si příjmení. Domnívala jsem se, že bližší rodina bude občas vnímá změnu příjmení lépe než ostatní lidé, což by mohlo být způsobeno tím, že s informátory žijí a udržují blízký kontakt, a jsou si tudíž vědomi toho, že někdo v rodině nemusí být s jménem spokojen. Kdežto jiní lidé nemusí znát myšlenkové pochody informátorů a jejich důvody ke změně, a tudíž můžou tuto změnu považovat za zbytečnou. To však dále rozvedu až v příští podkapitole.

Eliška hovořila o tom, že její nejbližší okolí změnu podporovalo, jelikož „jim přišlo, že to prostě dává smysl, jak jsem k tomu došla a že vlastně jsem o tom právě i vlastně mluvila dost tak jako že jsem rozhodnutá, že jsem si tím byla jistá.“ Sdělila mi, že její matka ji v tom dokonce velmi podporovala. I Honza se setkal s pozitivními reakcemi: „Děda i tety byli hodně rádi i bych řekl, že je to tak trochu dojalo.“

Marie se jako jediná zpočátku obávala reakce své rodiny, jelikož se chtěla přejmenovat na jiné příjmení než které nesla celá její rodina. Dlouhou dobu to nechtěla řešit se svými rodiči, když se k tomu však odvážila, tak zjistila, že se neměla čeho bát. Její rodiče s jejím odůvodněním souhlasili, neměli se změnou problém, a tím, že si ho změnila na příjmení po matce za svobodna, tak jí to schválil i dědeček.

Vzhledem k tomu, že se Eva se svou nukleární rodinou téměř nebaví, tak si není příliš jistá, s jakou reakcí byly novinky přijaty. Její prarodiče na to reagovali následovně: „Babička s dědou chápou, proč jsem si to změnila a taky úplně nemají v lásce mého otce, tak ty mě v tom jako podporovali vlastně. Upřímně je to ani jako moc nezajímalo.“ Podělila se se mnou o to, že její babička ji vlastně už téměř nevnímá jako součást její nukleární rodiny. Bere ji „tak jako oddělenou od rodiny,“ a tudíž nebyla překvapená, že si příjmení změnila a nepřekvapilo ji ani to, že si ho kompletně vymyslela. Vyprávěla mi, že tou změnou možná inspirovala i své sourozence, kterým to přišlo jako velmi dobrý a zajímavý nápad a kteří už také uvažují o tom, si v budoucnu možná také změni příjmení na něco jiného.

Jediný informátor, který se setkal s trochu méně pozitivní reakcí, byla Eliška. Když své rozhodnutí změnit si příjmení oznamovala rodině, tak jí její starší bratr sdělil, že mu to přijde maličko zbytečné a že v tom nevidí žádný zvláštní smysl. „No říkal, že to chápe, že to respektuje, že tomu rozumí, ale že mu to přijde prostě, když to řeknu jako úplně blbě, tak vlastně, že bych se přesně jako za pár let mohla vdát. A vlastně, že bych to mohla „vydržet“. Takže asi nechápal ty jako vnitřní pohnutky. Nebo jako chápal je, ale nepřišlo mu asi tak důležitý. Ale furt to byla pozitivní, podpůrný.“

Reakce nejbližšího okolí byly tedy vesměs velmi pozitivní a podporující.

3.8.1.2. Reakce lidí, kvůli kterým si informátoři příjmení měnili

Další osoby, které je důležité v této kapitole zmínit, jsou jedinci, kvůli kterým si informátoři příjmení měnili a zaměřit se na to, jak právě oni na tuto změnu reagovali.

Několik informátorů se mi svěřilo s tím, že určité členy rodiny, kvůli kterým si příjmení měnili, vůbec osobně neinformovali nebo to s nimi předtím téměř neřešili. „Neřekla jsem mu (otci) to dopředu. Jak jsem říkala, ten náš vztah je tak minimální, že to bylo z mé iniciativy, takže to vůbec nebylo tak, že bych se s ním jako sešla a oznámila mu to. Ani jsem to prostě nebrala tak dramaticky upřímně řečeno, takže to ne. Žádný velký oznámení se nedělo,“ vysvětlovala mi Eliška.

Karolína má se svým otcem kompletně přerušovaný kontakt, takže mi nebyla schopná říci, jak na tu změnu reagoval. Je si ale jistá, že se to dozvěděl. „Myslím si, že to ví, protože mi měsíčně posílá alimenty a tím, že jsem si změnila jméno v bankovníctví, tak to tam vlastně uvidí.“ Dokáže si představit, že na to reagoval negativně a že se cítil dotčený, ale to bych spekulovala.

Evin případ je v tomto ohledu velmi podobný. I ona předem svým rodičům nesdělila, že si příjmení změnila a vzhledem k tomu, že s rodiči není v kontaktu, tak jim to ani neoznámila osobně. „Můj otec se to dozvěděl, když mi měl platit alimenty a zjistil, že platí alimenty novému příjmení. Reagoval na to emailem, ve kterém se mě ptal, zda jsem vdaná či registrovaná, nebo jsem si příjmení změnila jen tak, na což nedostala odpověď.“

3.8.2. Reakce širšího okolí

V rozhovorech jsem zaznamenala, že pro informátory bylo často náročnější informovat o změně příjmení lidí, s kterými si nejsou až zas tak blízcí či oznámit to kompletně cizímu člověku. Většinou se báli, že oznámení bude doprovázeno nějakou negativní reakcí, k tomu však ve valné většině případů nedošlo. Širší okolí na změnu příjmení také víceméně reagovalo pozitivně. Informátoři mi sdělili, že oznámení změny bylo však většinou doprovázeno zvědavostí a zvědavými otázkami. Eva vyprávěla, že když to někomu oznámí, tak „jsou hrozně zmatení, že se tohle vlastně jako dá, nebo ne, jako dá, ale jako spousta lidí tohle asi nedělá. A vždycky se mě ptají *proč?* Takže já jim vždycky řeknu, že to bylo kvůli rodině. A to respektují. Ale jako spousta lidí to překvapuje.“ I Eliška měla pocit, že to lidi hrozně zajímá, že se na to vyptávají a touží po nějakém vysvětlení. I v Mariině případě lidé chápali důvody, kvůli kterým si příjmení změnila, také její příjmení nepovažovali úplně za vhodné, takže jí v tom podporovali.

Karolína se dále zmínila, že pro ni bylo náročné to oznámit lidem v práci, i kvůli povaze jejího důvodu. „Náročnější to bylo říct třeba jako v práci nebo jako takhle lidem, který nejsou tak blízcí. [...] ale takhle to najednou člověk musí vysvětlovat. Vysvětlit, že ona se moje máma vdala a chtěla mít stejný příjmení jako já. A člověk musí jít jako do osobnějších detailů a zmínit i přesně to, že jsem s otcem měla dobrý vztah, tudíž prostě to je ten důvod, proč jsem to chtěla. Protože kdybych nevysvětlila i tohle, tak jsou lidi jako, jo aha, takže tě mamka jakoby donutila si to příjmení změnit, tak jim to musím celý vysvětlit, takže je to takový jako celý nepříjemný.“ Informátoři tudíž měli potřebu své rozhodnutí změnit si příjmení ospravedlňovat a vysvětlovat.

Eliška dlouho uvažovala nad tím, že se o změně příjmení zmíní i hromadně na sociálních sítích, aby to všem oznámila a vysvětlila. Její rodina a blízcí ji ale přesvědčili o tom, že do toho ostatním lidem nic není a že ona nemá povinnost to nikomu vysvětlovat. Teď má ale dojem, že se jí na to lidé ptají a chtějí vědět, co jí k tomu vedlo. Domnívá se tedy, že tím, jak to předem nevysvětlila, „tak vlastně vytvořila možná v očích lidí problém, který vlastně ale vůbec nebyl problém. (Mám dojem), že to lidi brali jako hrozně velký gesto, ačkoli pro mě to fakt byl jenom takový nápad, co mi přišel fajn.“

Když jsem si na rozhovory připravovala otázky, čekala jsem, že se změnou příjmení budou spojené určité negativní reakce či předsudky, žádný z mých informátorů se však o něčem takovém nezmínil. Řada z nich na druhou stranu zmínila, že se setkali s určitým

obdivem. Honza vyprávěl, jak, když to lidem zmiňoval, tak mu říkali, „jak dělá vlastně hrozně hezkou věc pro mamku a ona by si toho určitě vážila. I mi říkali, že mě trochu obdivují, že jsem něco takového udělal.“ Eliška mi také nastínila podobnou reakci.

„Když už jsem to někomu vysvětlila, tak jsem vždycky jako zažila možná až obdiv, že jsem k něčemu takovému jako dozrála a pojala nějaký jako kroky.“ Eliška tedy líčila, že buď tu změnu chápali, a dokonce i obdivovali nebo ji minimálně respektovali.

3.8.3. Vliv reakcí na identitu informátorů

V rámci analýzy dat jsem vyvodila, že reakce ostatních žádným zásadním způsobem neovlivnila to, jak o sobě informátoři smýšlí. Výše jsem již ale zmínila, že změna příjmení určitým způsobem ucelila vnitřní pocity informátorů a umožnila jim je navenek prezentovat a performovat, čímž došlo k tomu, že jejich *nová* identita byla uznána nejenom jimi, ale i jejich blízkými. A právě tím, že byla uznána i jejich blízkými, byli schopni si ucelit i vlastní vnímání sebe samých. S tímto trochu bojovala například Eliška, když chtěla sdílet nějaké veřejné oznámení o tom, že si příjmení změnila. Chtěla to učinit nejenom proto, aby to ostatním lidem vysvětlila a vyvarovala se tím tak zbytečným otázkám, ale i proto aby si i pro sebe spojila ta dvě příjmení a vytvořila mezi nimi nějakou kontinuitu, „aby ten předěl byl úplně minimální.“

3.9. Plány do budoucna

Na závěr jsem se svých informátorek ptala, zdali si v budoucnu plánují příjmení opět změnit v případě, že se vdají. Některé z nich projevíly názor, že se jim tato tradice líbí, a tak by ji rádi dodržely, zatímco jiné popisovaly, jak k novému příjmení přirostly a jak se náhle stalo jejich nedílnou součástí. Natálie dále považuje tuto tradici za zastaralou a nedokáže si představit, že by se někdy jmenovala jinak. Eliška zastává úplně opačný názor. „Určitě bych si ráda vzala jméno toho partnera a myslím si, že možná by to mohlo v něčem pomoci. Já se tím vlastně tak jako vrátím do té normální vlny. Ženy si běžně mění příjmení podle partnera, takže tím pádem bych vlastně už trošku sfoukla tu svíčku nad tou jinakostí.“ Domnívá se tedy, že by se tím stala opět *normální* a jednala dle společenských představ.

4. Diskuze

V této kapitole bych ráda reflektovala výsledky, ke kterým jsem v rámci empirické části dospěla, zasadila je do kontextu teoretické části a krátce představila nějaká úskalí, na která jsem během psaní narazila.

Domnívám se, že nejzajímavější poznatky přinesla třetí a čtvrtá část, zaměřující se na osobní pocity informátorů a na individuální identitu a také na identitu rodinnou. Také se ale domnívám, že by nebylo vůbec na škodu provést s informátory rozhovory opakovaně, jelikož mě při přepisování rozhovorů a analýze dat vždy napadaly nové otázky, které by mi mohly pomoci nalézt v datech pravidelnosti. Také by se tím prohloubily výpovědi informátorů a práce by tím pádem byla ještě více založena na emické perspektivě aktérů.

Díky již existujícím výzkumům bylo dokázáno, že jméno a příjmení se podílí na budování identity (Aldrin, 2016, Bodenhorn a Vom Bruck, 2006). Výpovědi, které mi byly informátory sděleny, potvrzují, že jméno je středobodem člověka. Jak se jmenuje, značně ovlivňuje to, jak se vnímáme a jak o sobě smýšlíme. Z analýzy dat vyplývá, že jedinci, kteří si změnou příjmení prošli, pocítili změnu v oblasti své identity.

Téměř na začátku výzkumné části jsem se zabývala vztahem, který jednotliví informátoři chovali ke svým původním příjmením. Informátoři si často příjmení spojovali s osobou, s kterou neměli dobré vztahy. Finch (2008, s. 713) se například domnívá, že příjmení může vytvářet a řídit rodinné vztahy, což naznačují i samotná data, jelikož jednotliví informátoři vytváří a spíše přetínají rodinné vztahy s těmi osobami, po kterých jsou pojmenovány. Volba rodinného příjmení také potvrdila výrok o tom, že příjmení symbolizuje určité rodinné spojení (ibid.) Můj výzkum potvrdil mnoho tezí, které ve svém díle vnesla Finch (ibid). Dalším z nich bylo to, že změna příjmení může indikovat nějakou změnu v životě zkoumaných.

Když se informátoři zamýšleli nad svými rodinami a nad tím, zdali příjmení hraje roli při utváření rodinné identity, většina se shodla na tom, že alespoň částečně určitě. Nejprve je ale na místě se tázat, zdali rodina je zdrojem osobní identity a zdali je možné o tuto identitu přijít. Řada mých informátorů reflektovala to, že racionálně si jsou vědomi toho, že se svou rodinou budou určitým způsobem spojeni navždy, přikláníla bych se však k názoru Weigerta a Hastingsse (1977, s. 1172), kteří se domnívají, že rodinnou identitu člověk ztratit může.

Aldrin (2016, s. 384) dále zdůrazňuje vyjednatelnost identity a Štípková (2010, s. 1) klade důraz na vyjednatelnost příbuzenství. Domnívám se, že pomocí analýzy jsem

došla k tomu, že jméno rodinu netvoří, ale pomůže ji upevnit a ustálit a vymežit vůči ostatním. Ti, kteří společné příjmení nesdíleli a cítili se stále jako součást rodiny, považovali za nutné vyjednat si v rodině opět pozici.

Identitě nelze ale rozumět pouze optikou sebepojetí, je k ní důležité i vnímání sociálního okolí, které ji spoluvytváří. Z čehož vyplývá, že identita je vytvářena v interakcích s ostatními lidmi (Aldrin 2016, s. 384). V rámci analýzy dat jsem došla k závěru, že změna příjmení informátorům umožnila navenek projevovat svou identitu, čímž se dostala do situace, ve které byla v rámci interakcí s jinými lidmi vyjednávána a uznána, což ji vlastně potvrdilo pro informátory.

5. Závěr

Tato bakalářská práce se zaměřila na problematiku změny příjmení a jejího dopadu na identitu jedince, a to v kontextu českého rodinného prostředí. Na základě provedených rozhovorů a analýzy dat lze shrnout, že změna příjmení může vést k významným změnám vnímání sebe sama a identity jedince.

Již v úvodu jsem si položila dvě otázky, které zněly takto: Jakým způsobem dochází skrze změnu příjmení ke změně identity jedince? Co vypovídá změna příjmení o rodinných vazbách a jak jsou skrze tuto změnu ovlivňovány?

Změna příjmení může u jedince vyvolat pocit odloučení od minulosti a od staré identity spojené s původním příjmením. Zároveň však může symbolizovat nový začátek a vybudování si nové identity. Informátoři vnímali změnu příjmení jako krok k vyjádření svého skutečného "já" a k odlišení se od rodiny, s níž se v minulosti necítili plně spjati.

Změna příjmení může také ovlivnit vnímání rodinných vazeb a identitu rodiny. Většina informátorů však reflektovala, že příjmení nebylo to, co je přimělo buď sebe nebo někoho přestat vnímat jako součást rodiny, změna příjmení může ale vést k redefinici rodinných vazeb a k posílení jejich neformálních aspektů.

Změna příjmení není pouhým formálním aktem; je to komplexní proces, který zahrnuje hluboké psychologické a sociální aspekty. Pro jedince může znamenat cestu k vybudování si vlastní identity, která lépe odpovídá jeho vnímání sebe samého. Změna příjmení může také ovlivnit vnímání rodinných vazeb a vést k redefinici identity rodiny.

Seznam použité literatury

- ALFORD, Richard. D. *Naming and Identity: A Cross-Cultural Study of Personal Naming Practices*. New Haven, CT: HRAF Press, 1988.
- ALDRIN, Emilia. Names and identity. In: HOUGH, Carole a IZDEBSKA, Daria. *The Oxford handbook of names and naming*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 382–394. ISBN 978-0-19-881553-2.
- ANDERSON, Benedict R. O'G. (Benedict Richard O'Gorman) a FANTYS, Petr. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1490-8.
- ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. V českém jazyce vydání první. Praha: Prostor, 2001. ISBN 80-7260-051-6.
- BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál., 2006. ISBN 80-7367-099-2.
- BENNETT, Linda. A., WOLIN, Stevan. J., & MCAVITY, Katherine. J. Family identity, ritual, and myth: A cultural perspective on life cycle transitions. In FALICOV, Celia Jaes. *Family transitions: continuity and change over the life cycle*. New York: Guilford press, 1988, s. 212. ISBN 0-89862-484-3.
- BENSON, Susan. Injurious Names: Naming, Disavowal, and Recuperation in Contexts of Slavery and Emancipation. In: VOM BRUCK, Gabriele a BODENHORN, Barbara. *The Anthropology of Names and Naming*. United Kingdom: Cambridge University Press, 2006, s. 177-199. ISBN 9780521848633. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511499630.010>.
- BERGER, Peter L a LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury CDK, 1999. ISBN 80-85959-46-1.
- BURKE, Peter J. a STETS, Jan E. *Identity theory*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-538828-2.
- DALY, Kerry J. *Deconstructing Family Time: From Ideology to Lived Experience*. Online. *Journal of marriage and family*. 2001, roč. 63, č. 2, s. 283-294. ISSN 0022-2445. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2001.00283.x>. [cit. 2024-06-27].

- EDWARDS, John. *Language and identity: an introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. ISBN 978-0-521-87381-9.
- EPP, Amber M. a PRICE, Linda L. (2008). *Family Identity: A Framework of Identity Interplay in Consumption Practices*. Online. The Journal of consumer research, roč. 35, č. 1, s. 50-70. ISSN 0093-5301. Dostupné z: <https://doi.org/10.1086/529535>. [citováno 2024-06-26]
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN 978-80-7254-925-2.
- FINCH, Janet. *Naming Names: Kinship, Individuality and Personal Names*. Online. Sociology (Oxford). 2008, roč. 42, č. 4, s. 709-725. ISSN 0038-0385. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/0038038508091624>. [cit. 2024-06-27].
- GEORGIEVA, Rumyana. *Bulhaři v Čechách - kulturní parametry, imigrační proces a společenská integrace v současné době*. Disertační práce, Mirijam Moravcová (školitel) Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2011.
- GILLIS, John R. *A World of Their Own Making: myth, ritual, and the quest for family values*. Cambridge: Harvard University Press, 1997. ISBN 0-674-96188-9.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HOLUBOVÁ, Kateřina. *Koncept identity na poli sociologické teorie*. Online. Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica. 2016, roč. 2016, č. 2, s. 31-49. ISSN 0567-8293. Dostupné z: <https://doi.org/10.14712/24647055.2016.14>. [cit. 2024-06-26].
- HOUGH, Carole a IZDEBSKA, Daria. *The Oxford handbook of names and naming*. Oxford: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-881553-2.
- JENKINS, Richard. *Social identity*. 3rd ed. London: Routledge, 2008. ISBN 978-0-203-92741-0.
- JOSEPH, John Earl. *Language and identity: national, ethnic, religious*. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2004. ISBN 978-0-333-99753-6.
- MOLDANOVÁ, Dobrava. *Naše příjmení*. Vydání čtvrté (třetí v Agentuře Pankrác). Praha: Agentura Pankrác, s.r.o., 2015. ISBN 978-80-86781-26-6.

- NDLOVU, Sambulo. *Naming and othering in Africa: imagining supremacy and inferiority through language*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2022. ISBN 1-00-317076-5.
- NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Ondřej a ŠTOVÍČKOVÁ, Magdaléna. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.
- RUMMENS, Joanna Anneke. *Conceptualising identity and diversity: overlaps, intersections, and processes*. Online. Canadian ethnic studies. 2003, roč. 35, č. 3, s. 10-25. ISSN 0008-3496. [cit. 2024-06-27].
- SCABINI, Eugenia, MANZI, Claudia. Family processes and identity. In SCHWARTZ, Seth J.; LUYCKX, Koen a VIGNOLES, Vivian L. *Handbook of identity theory and research*. New York: Springer, 2012. ISBN 978-1-4614-5102-0.
- STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet M. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
- SZALÓ, Csaba a NOSÁL, Igor. *Mozaika v re-konstrukci: formování sociálních identit v současné střední Evropě*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2003. ISBN 80-210-3306-1.
- ŠTÍPKOVÁ, Martina. *JEDNA RODINA – JEDNO PŘÍJMENÍ? PŘÍBUZENSTVÍ A SPOLEČNÁ RODINNÁ PŘÍJMENÍ V SOUČASNÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI*. Online. Český lid. 2010, roč. 97, č. 1, s. 1-17. ISSN 0009-0794. [cit. 2024-06-27].
- TESAŘ, Filip. *Etnické konflikty*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-097-9.
- VOM BRUCK, Gabriele a BODENHORN, Barbara. *The anthropology of names and naming*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. ISBN 1-107-15307-7.
- WEIGERT, Andrew J. a HASTINGS, Ross. *Identity Loss, Family, and Social Change*. Online. The American journal of sociology. 1977, roč. 82, č. 6, s. 1171-1185. ISSN 0002-9602. Dostupné z: <https://doi.org/10.1086/226462>. [cit. 2024-06-27]
- WIKSTRØM, Solveig. *Surnames and Identities*. Online. Oslo studies in language. 2012, roč. 4, č. 2. ISSN 1890-9639. Dostupné z: <https://doi.org/10.5617/osla.323>. [cit. 2024-06-27].